

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE
Souhlas s osvojením

Lucie Büttnerová

Plzeň 2022/2023

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ
Katedra občanského práva

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Diplomová práce
Souhlas s osvojením

Vypracovala:

Lucie Büttnerová

Vedoucí diplomové práce:

doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Souhlas s osvojením“ vypracovala samostatně. Veškeré prameny, literatura a informace, které jsem použila k sepsání této diplomové práce, jsou citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

V Plzni dne 20.03.2023

.....

Lucie Büttnerová

OBSAH

ÚVOD	1
1. OSVOJENÍ	4
1.1. Vymezení pojmu	4
1.2. Aktuální právní úprava osvojení.....	6
1.3. Mezinárodní úprava	7
1.3.1. Mezinárodní právo rodinné	11
1.4. Následky osvojení.....	12
1.4.1. Zrušení osvojení.....	17
1.5. Procesní aspekty.....	19
1.5.1. Řízení ve věcech osvojení nezletilého	19
1.5.2. Řízení ve věcech osvojení zletilého	22
2. POSTAVENÍ SOUHLASU V RÁMCI PODMÍNEK OSVOJENÍ NEZLETILÉHO	23
2.1. Legislativní vývoj souhlasu s osvojením na území ČR.....	25
3. SOUHLAS S OSVOJENÍM NEZLETILÉHO	29
3.1. Osoby oprávněné udělit souhlas s osvojením	30
3.1.1. Souhlas dítěte.....	30
3.1.1.1. Souhlas dítěte staršího dvanácti let	31
3.1.1.2. Souhlas dítěte mladšího dvanácti let	33
3.1.1.3. Odvolání souhlasu dítětem	35
3.1.2. Souhlas rodičů	36
3.1.2.1. Práva nesvéprávných rodičů.....	39
3.1.2.2. Lhůty	41
3.1.2.3. Kategorizace souhlasu rodičů s osvojením	42
3.1.2.4. Účinnost souhlasu.....	43
3.1.2.5. Právo rodiče odvolat souhlas	44
3.1.2.6. Výjimky z nutnosti udělení souhlasu rodiči.....	45
3.1.2.7. Řízení o potřebnosti souhlasu rodiče s osvojením	52
3.1.3. Souhlas manžela osvojence.....	56
3.1.4. Souhlas jiných osob oprávněných k udělení souhlasu	57
4. SOUHLAS S OSVOJENÍM ZLETILÉHO	58
4.1. Osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého	59
4.2. Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého	61
4.3. Společná ustanovení pro osvojení zletilého	62
ZÁVĚR	65

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	68
SHRNUTÍ.....	71
SUMMARY	72

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ObčZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	Zákon č. 262/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
ZMPS	Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů
ÚPD	Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte
EÚOD	Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 132/2000 Sb. m. s., Evropská úmluva o osvojení dětí
MÚOD	Sdělení ministerstva zahraničních věcí č.43/2000 Sb. m. s., Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
EÚVPD	Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s., Evropská úmluva o výkonu práv dětí
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
ČR	Česká republika
ÚS	Ústavní soud ČR
NS	Nejvyšší soud ČR
EU	Evropská unie

ÚVOD

Jako téma mé diplomové práce jsem si vybrala problematiku udělování souhlasu s osvojením. Osvojení vnímám v dnešní době jako velmi využívaný institut, který může zlepšit život jak dětem, které by jinak vyrůstaly v dětských domovech, tak dospělým jedincům toužícím po rodině. Dle mého názoru je osvojení i velmi praktické, neboť umožňuje narovnávat právně vztahy, které fakticky už vlastně působí jako ty rodinné, ať už z pohledu osvojení zletilého či za situací, kdy manžel osvojuje dítě svého manžela.

Při výběru tématu mé diplomové práce jsem si byla jistá, že budu hledat v odvětví práva rodinného. Dle mého názoru se jedná o jedno z nejdůležitějších odvětví, neboť se týká nás všech. Když jsem pak listovala občanským zákoníkem, zastavila jsem se u vztahů rodičů s dětmi. Řekla jsem si, že to by mohlo být ono, jen by bylo zapotřebí téma nějak zúžit. Při dalším listování jsem narazila na institut osvojení a bylo téměř jasno. Ovšem i nadále mi problematika osvojení přišla velmi obsáhlá. Když jsem začala pročítat jednotlivá ustanovení úpravy osvojení, narazila jsem v pododdílu na kapitolu Souhlas s osvojením a měla jsem jasno již zcela.

Materie udělování souhlasu s osvojením, jako jedné z hlavních podmínek k osvojení, mě velmi zaujala. Zajímalo mě, které všechny osoby mají právo souhlas udělit a uchvátilo mě, jak je celý tento proces složitý, ale vlastně logicky propracovaný. Jediným cílem všech těchto ustanovení je zajistit nejlepší zájem osvojovaného dítěte a současně co nejméně ublížit jeho biologické rodině. A tak by to dle mého názoru mělo být. Zájmy dítěte by měly vždy převážet zájmy ostatních.

Hlavním cílem této diplomové práce je přiblížit téma souhlasu s osvojením – udělování souhlasu, jeho potřebnost, jeho formu, možnost odvolání souhlasu – a především se budu věnovat všem osobám, kterým právo udělit souhlas s osvojením náleží.

V úvodu se budu nejprve zabývat institutem osvojení jako takovým. Začnu vymezím pojmu, kde se pokusím objasnit, jak pojem osvojení chápat a dále uvedu jeho formy a různé způsoby dělení. Také se podívám na pojem osvojitelnosti dítěte. Dále se budu zabývat právní úpravou, která se na

osvojení vztahuje na našem území. Pokusím se také nastínit úpravu na mezinárodní úrovni, kde zmíním nejdůležitější mezinárodní úmluvy, které Česká republika v oblasti osvojení ratifikovala. V rámci této mezinárodní problematiky také rozeberu, jak probíhá osvojení, které má mezinárodní prvek, jakými zákony se řídí a v návaznosti na to, i jaké působí následky v našem státě ale i následky mezinárodní. V úvodu rovněž zmíním následky osvojení, které nám udává ObčZ a současně možnosti, jak osvojení ze závažných důvodů ve výjimečných případech zrušit. Také se zaměřím na procesní aspekty problematiky osvojení, kdy se nejprve budu věnovat řízení ve věcech osvojení nezletilého a následně řízení ve věcech osvojení zletilého.

V druhé kapitole rozeberu postavení souhlasu s osvojením v rámci dalších podmínek, které musí být pro úspěšné osvojení splněny. Takovými podmínkami jsou například dostatečný věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem, zákaz získání nepatřičného zisku z osvojení, soulad se zájmy dítěte nebo zákonné nároky kladené na osobu osvojitele. Dále uvedu některé stěžejní právní předpisy týkající se souhlasu s osvojením, které můžeme vztáhnout k jeho historii z hlediska legislativního vývoje na území České republiky. Začnu u Rakouska-Uherska a přes období První republiky dojdou až k období normalizace.

V kapitole třetí se již budu věnovat samotné problematice souhlasu s osvojením u nezletilého osvojence. Nejprve uvedu osoby, které právem udělit souhlas ze zákona disponují a následně je jednotlivě blíže zpracuji. Začnu udělováním souhlasu ze strany osvojovaného dítěte, který rozdělím dle zákonné hranice na souhlas dítěte staršího dvanácti let a na souhlas dítěte mladšího dvanácti let. V rámci této podkapitoly také rozpracuji možnost dítěte svůj souhlas s osvojením odvolat. Asi nejobsáhlejší část celé mé diplomové práce je soustředěna na souhlas s osvojením udělovaný rodiči osvojovaného dítěte. Zaměřím se jak na základní náležitosti, kterými jsou forma, informovanost rodičů, poučení soudem, lhůty k udělení souhlasu, účinnost souhlasu, tak i na právo udělit souhlas nesvéprávnými rodiči, na právo souhlas rodiči za určitých okolností odvolat, na výjimky z nutnosti udělit souhlas rodiči, na kategorizaci typů souhlasu s osvojením, i na procesní stránku udělování souhlasu rodiči, tedy na řízení o potřebnosti

souhlasu rodiče s osvojením. Dále se podívám na souhlas udělovaný manželem osvojitele, který ObčZ upravuje velmi stroze. Poslední podkapitoly věnuji jiným osobám, kterým ObčZ přiznává právo udělit souhlas s osvojením. Typicky půjde o osobu ve funkci poručníka, která uděluje souhlas na místo rodiče, či o osobu ve funkci opatrovníka, která může udělit souhlas buď za rodiče dítěte nebo za dítě mladší dvanácti let.

V poslední kapitole se budu věnovat souhlasu s osvojením v případě osvojení zletilého, kde je právní úprava oproti úpravě ve věcech osvojení nezletilého v některých aspektech odlišná. Nejprve se zaměřím na osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého a následně na osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého a v obou případech rozeberu i problematiku udělování souhlasu s osvojením oprávněnými osobami. Závěrem uvedu společná ustanovení, která platí pro oba typy osvojení zletilého.

Jak lze z výše uvedeného vyčíst, primárně se má diplomová práce bude zaměřovat na hmotněprávní úpravu dané materie. Osvojení ovšem velmi znatelně zasahuje právě i do vztahů procesních, proto nelze tyto dvě stránky od sebe úplně oddělit. Některé podkapitoly tedy budou věnovány právě i procesní úpravě.

Pro seznámení se s tématem budu využívat několik odborných literárních zdrojů, které ovšem téma souhlasu s osvojením ve většině případech rozebírají jen velmi povrchně. Primárně je tedy budu využívat spíše k nějakému uvedení do tématu. Nejvíce budu čerpat ze zákonné úpravy, kterou v nejbližším měřítku zpracovává ObčZ, a dále z komentářů, které jednotlivá ustanovení ObčZ dále rozpracovávají a specifikují. Také budu čerpat z několika internetových zdrojů, z odborných článků a samozřejmě z judikatury.

Cílem mé diplomové práce je přiblížit podstatu souhlasu s osvojením, zdůraznit jeho důležitost jak z pohledu rodičů dítěte, tak z pohledu dítěte samotného a představit jeho význam pro všechny účastníky řízení.

1. OSVOJENÍ

V této úvodní kapitole se budu věnovat vymezení pojmu osvojení, jeho formám a pojmu osvojitelnosti. Uvedu právní úpravu, která osvojení v České republice a v jejím právním řádu upravuje a zaměřím se také na mezinárodní úpravu, kde uvedu nejdůležitější úmluvy, kterými je Česká republika v souvislosti s osvojením vázána. Dále blíže specifikuji následky osvojení, které nastávají po právní moci rozhodnutí o osvojení a také se zaměřím na možnost zrušení osvojení.

1.1. Vymezení pojmu

V běžném životě se můžeme setkat jak s pojmem osvojení, tak s pojmem adopce. Na začátek je nutno uvést, že se jedná o synonyma, která označují shodný institut soukromého práva. Český právní řád užívá v právních předpisech českého pojmu osvojení, nicméně užití pojmu adopce není chybné. Legální definici osvojení nám dává ustanovení § 794 ObčZ, které stanovuje, že osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní, čímž vyjadřuje základní princip osvojení, tedy nahrazení rodičovství biologického rodičovstvím právním. Mezi osvojencem a osvojitelem neexistuje přirozený pokrevní příbuzenský vztah, který by byl založen na bázi vztahu rodič-dítě. Osvojencem chápeme nezletilého (případně zletilého), který je osvojován a osvojitelem osobu, která osvojence osvojuje.

Shodně jako v mnoha dalších evropských státech, začalo být osvojení po druhé světové válce i u nás vnímáno především jako služba vůči osiřelému dítěti, kdy toto dítě přijímají osvojitelé osvojením za své vlastní. ObčZ navazuje na tuto koncepci a zdůrazňuje především statusovou povahu osvojení.¹

Na rozdíl od náhradní péče se u osvojení jedná o záležitost statusovou, kdy rozhodnutí soudu o osvojení nemění pouze poměry mezi rodičem, dítětem a osvojitelem. Právní úprava vychází ze zájmu dítěte, který má být alfou a omegou osvojení. Mezi osvojitelem a osvojencem se má

¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Rodinné právo, 3. vydání, Praha: C. K. Beck, 2022, s. 189.

vytvořit vztah, jaký existuje mezi rodičem a jeho dítětem.² Ze systematického zařazení institutu osvojení za právní úpravu určování rodičovství v ObčZ lze dovodit, že osvojení je především věcí statusovou. Nejde tedy jen o to poskytnout dítěti nový začátek ve stálém a harmonickém prostředí.³

Osvojení existuje ve více formách. Můžeme ho dělit na úplné a neúplné, na individuální a společné, dále na zrušitelné a nezrušitelné a na vnitrostátní a mezinárodní.

Při úplném osvojení dojde k úplnému začlenění osvojence do rodiny osvojitele a současně k zániku právních vztahů osvojence k jeho původní rodině. V praxi se v této formě realizuje osvojení nezletilého. Oproti tomu při neúplném osvojení jsou i po právní moci rozsudku o osvojení některá práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou zachovány (půjde primárně o dědické právo a o podpůrnou vyživovací povinnost) a současně nemusí dojít k úplnému začlenění osvojence do širších příbuzenských vztahů v rodině osvojitele. Praktickým příkladem je v tomto případě osvojení zletilého.⁴

Individuálním osvojením je chápáno osvojení dítěte jednou osobou, kdy ObčZ zná osvojení manželem rodiče osvojence anebo osvojení „jinou osobou“, kdy tato osoba osvojuje dítě samostatně. Společné osvojení pak realizují manželé, kteří společně osvojují nezletilého, který se po osvojení stává jejich společným dítětem.

Rozdíl mezi zrušitelným a nezrušitelným osvojením spočívá v možnosti osvojení po právní moci rozsudku zrušit. Zrušitelným je zpravidla osvojení, u kterého od právní moci rozsudku uplynuly méně jak tři roky. Nezrušitelným pak to, od kterého uběhly tři roky a více. Tak zvanou automatickou konverzí se ze zrušitelného osvojení po uplynutí tří let od

² ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§794-Definice osvojení].

³ FRINTA, O. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. Právník, 2007, č. 9, s. 968.

⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

právní moci rozhodnutí o osvojení stává osvojení nezrušitelné. Není tedy k této přeměně potřeba dalšího soudního rozhodnutí.

Osvojení vnitrostátní pak probíhá v rámci České republiky, kdy osvojenec i osvojitel jsou jejími občany, případně zde mají obvyklý pobyt. Naproti tomu mezinárodní osvojení obsahuje mezinárodní prvek například v podobě jiné státní příslušnosti osvojenec nebo osvojitele. Rozlišuje osvojení z ciziny a osvojení do ciziny, kdy v obou případech je následkem osvojení změněn trvalý pobyt osvojenec.⁵

Dle dřívější právní úpravy bylo možné dělit osvojení také na smluvní a na osvojení na základě rozhodnutí soudu. Dle nynější právní úpravy lze osvojení uskutečnit striktně rozhodnutím soudu, není zde žádná výjimka. Ovšem určitý smluvní charakter lze spatřovat v případě osvojení zletilého, kde je upřednostněn soukromý charakter tohoto typu osvojení.

Za osvojitelné můžeme považovat dítě, jehož rodiče projeví s osvojením souhlas, popřípadě takové dítě, u kterého souhlas rodičů s osvojením není na základě rozhodnutí soudu třeba.

1.2. Aktuální právní úprava osvojení

Rekodifikací soukromého práva ObčZ došlo k několika zásadním změnám, jednoznačně je institut osvojení v nynějším ObčZ upraven v širším spektru, a to jak z hlediska počtu ustanovení, tak i z hlediska jejich obsahu. Oproti zákonu o rodině upravuje ObčZ osvojení zletilého, kdy se jedná o zcela novou právní úpravu. Celkově se dá říci, že v nové úpravě je změněn jakýsi systematický pohled na osvojení, které je nyní třeba chápat jako statusovou změnu poměrů.⁶

Stěžejním právním předpisem, ve kterém jsou upraveny všechny aspekty institutu osvojení, je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který nabyl účinnosti k 1. lednu 2014. Úprava osvojení je zde zpracována velice detailně a dle mého názoru je i velmi široce rozpracována. Přesněji osvojení

⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

⁶ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 598 – 599.

v ObčZ nalezneme v části druhé, hlavě II., dílu 2. (Poměry mezi rodiči a dítětem), oddílu 2. (Osvojení). Oddíl 2. se nadále člení na pět pododdílů, které nesou názvy 1. Osvojení, osvojitel a osvojované dítě, 2. Souhlas s osvojením, 3. Péče před osvojením, 4. Následky osvojení a 5. Osvojení zletilého.

Za další právní předpisy, které se dotýkají institutu osvojení můžeme považovat například zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí, dále zákon č. 301/2000 Sb., zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, a také zákon 91/2012 Sb., zákon o mezinárodním právu soukromém. V rovině procesní pak samozřejmě zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních a v určitých případech i zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

1.3. Mezinárodní úprava

Na základě ratifikace celé řady mezinárodních smluv dochází i v českém právním řádu k posílení ochrany biologické rodiny, k posílení ochrany nesvéprávných rodičů, k posílení práv otce dítěte, za kterého není matka dítěte provdána, k vymezení jasných pravidel pro udělování souhlasů s osvojením a je kladen velký důraz na povinnost státu přirozenou rodinu dítěte ctít a chránit.⁷

Mezi nejzásadnější mezinárodní smlouvu upravující problematiku osvojení jednoznačně patří Úmluva o právech dítěte, kterou tehdejší Česká a Slovenská Federativní republika podepsala dne 30. 9 1990, k ratifikaci pak byla Federálním shromážděním a prezidentem uložena dne 7. 1. 1991. Česká republika pak ke dni svého vzniku 1. 1. 1993 vstoupila do tohoto mezinárodního závazku a stala se tak jednou ze smluvních stran Úmluvy.⁸

ÚPD ve svém článku 21 upravuje pravidla pro osvojení dětí za předpokladu, že členské státy osvojení ve svých právních řádech upravují a dovolují. Státům stanovuje povinnost, aby vždy hleděli na zájem

⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Rodinné právo, 3. vydání, Praha: C. K. Beck, 2022, s. 189.

⁸ Úmluva o právech dítěte | Vláda ČR. Úvodní stránka | Vláda ČR [online]. Dostupné z: [https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/..](https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/)

osvojovaného dítěte, aby bylo osvojení prováděno jen orgány, které k tomu mají zákonem svěřenu pravomoc a aby probíhalo ve zvláštním řízení za splnění zákonem stanovených podmínek. Dále umožňuje osvojení do zahraničí, ovšem až jako poslední možnost, za situace kdy se dítě nepodařilo osvojit ve státě jeho původu a zároveň staví mezinárodní osvojení na roveň tomu vnitrostátnímu a to především vzhledem k jeho právům a rozsahu záruk. Striktně zakazuje finanční prospěch z mezinárodních osvojení a snaží se motivovat smluvní státy k uzavírání dalších mezinárodních dohod vztahujících se k osvojení dětí, aby byla v co největším rozsahu zajištěna ochrana práv osvojenců a jejich rodin.⁹

Dalším důležitým mezinárodním dokumentem, tentokrát na úrovni tehdejší Rady Evropy, je Evropská úmluva o osvojení dětí. Jak je již zřejmé z názvu, Evropská úmluva se orientuje čistě na osvojení dětí. EÚOD byla přijata dne 24. dubna 1967 ve Štrasburku a Českou republikou byla podepsána dne 15. prosince 1999. Souhlas s Úmluvou vyslovil parlament České republiky a ratifikoval ji prezident republiky s výhradou článku 7 odst. 1. Tento článek upravuje věkovou hranici osvojitele, ve které se osoba může nejdříve stát osvojitelem minimálně ve věku jednadvaceti let a maximálně ve věku pětatřicet let. Pro Českou republiku vstoupila Evropská úmluva v platnost 9. prosince roku 2000.¹⁰

Evropská úmluva mimo jiné stanovuje, že rozhodovat o osvojení mohou jen soudní či správní orgány a to pouze za předpokladu, že bylo provedeno nutné šetření ohledně osoby osvojitele i osvojence. Dále stanovuje povinnost zajištění souhlasu rodičů dítěte ještě před osvojením a současně podmínky, za jakých není souhlas vyžadován, popřípadě za jakých ho lze nahradit. Zakazuje nepřipustné finanční výhody plynoucí z osvojení a zakazuje jakékoliv omezení v počtu osvojovaných dětí. Současně určuje, že mezi osvojencem a osvojitelem mají vzniknout stejné vztahy jako mezi rodiči a dětmi, a to jak vztahy majetkové, tak vztahy osobní. Dále stanovuje,

⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

¹⁰ 132/2000 Sb. m. s. Evropská úmluva o osvojení dětí. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-132>.

že dítě má právo užívat osvojitelovo příjmení. Evropská úmluva umožňuje osvojení pouze manželským párům nebo osobám svobodným, záměrem bylo zkrátka umožnit osvojení pouze heterosexuálním párům nebo jednotlivcům. Evropská úmluva obsahuje i články, kdy jejich začlenění do právního řádu smluvního státu jsou ponechány čistě na jeho úvaze, jedná se například o ochranu údajů o osvojení.¹¹

Na Evropskou úmluvu navazuje její revize z roku 2008, avšak Česká republika smluvním státem Revidované Evropské úmluvy o osvojení dětí není. I přes tuto skutečnost byly některé ideje revize zapracovány do textu ObčZ, který nabyl účinnosti v roce 2014. Revidovaná úmluva se i nadále týká pouze nespěprávných dětí do osmnácti let (pokud tedy svéprávnosti nenabývaly v dřívějším věku jinak). O osvojení smí rozhodovat pouze soud nebo jiný příslušný orgán a ten má povinnost svým rozhodnutím zajistit nejlepší zájem dítěte za současného splnění všech podmínek osvojení. Revize Evropské úmluvy stanovuje jako podmínku osvojení udělení souhlasu s osvojením od rodičů dítěte, od dítěte, od manžela osvojitele, případně od registrovaného partnera. Dále stanovuje, že dítě mohou osvojit společně pouze heterosexuální manželé, případně registrovaní partneři, ovšem zároveň dává prostor státům pro povolení osvojení i párům stejného pohlaví a nesezdaným párům. V Revidované úmluvě je snížena spodní věková hranice, kdy je možné stát se osvojitelem na osmnáct až třicet let věku, ovšem minimální věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem nadále zůstává stanoven na šestnáct let. Je určeno, že příslušný orgán musí před osvojením provádět podrobná šetření týkající se osobnosti, zdraví a sociálního stavu osvojitele i dítěte. Je zakázáno rozhodnout o osvojení dítěte dříve, než je rozhodnuto o žalobě putativního otce či matky dítěte na určení rodičovství. Dále stanovuje, že dítě po osvojení nabývá občanství svých osvojitelů.¹²

¹¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

¹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

Dalším významným dokumentem úpravy osvojení na mezinárodní úrovni je Haagská úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, která byla přijata v Haagu dne 29. května 1993. Česká republika ji podepsala dne 1. prosince roku 1999 na základě souhlasu Parlamentu ČR a ratifikace prezidenta republiky. Pro ČR vstoupila v platnost 1. června 2000.¹³

Jedná se o základní úmluvu mezinárodního osvojení, neboť poskytuje možnost spolupráce při mezinárodních osvojeních všem smluvním státům. Za pomoci Haagské konference mezinárodního práva soukromého, která je mimo jiné autorem této úmluvy, se daří budovat systém založený na spolupráci smluvních států, který vytváří velmi vysoký standard pro ochranu práv dětí při mezinárodních osvojeních. Základ je upraven v preambuli úmluvy, kde jsou obsaženy základní principy, kterými jsou přednost a nezastupitelnost rodinného prostředí při výchově dětí, dále právo dítěte vyrůstat ve své původní rodině a povinnost státu to, pokud možno, umožnit. Dále zakotvuje podpůrnost mezinárodních osvojení (tedy přednost osvojení v rámci rodného státu osvojence) a respektování a ochranu nejlepšího zájmu dítěte. Haagská úmluva dále obsahuje zajišťovací prostředky pro ochranu dětí před únosy, prodejem a obchodováním s nimi a stanovuje povinnost státu zamezit osvojením, která mají co dočinění s uvedenými praktikami, s čímž souvisí zákaz úplatnosti osvojení. MÚOD upravuje i systém spolupráce mezi smluvními státy, který je založen především na spolupráci ústředních a pověřených orgánů smluvních zemí.¹⁴

Posledním důležitým dokumentem je Evropská úmluva o výkonu práv dětí, která byla přijata ve Štrasburku dne 25. ledna 1996 a Česká republika ji podepsala dne 26. dubna 2000, na základě souhlasu Parlamentu

¹³ 43/2000 Sb. m. s. Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Zákon pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-43>.

¹⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

ČR a ratifikace prezidenta republiky. V platnost vstoupila dne 1. července 2001.¹⁵

EÚVPD upravuje především procesní stránku ochrany práv dětí, kdy osvojení se týká ustanovení ohledně práv dítěte v soudním řízení jako například práva na informace nebo práva vyjádřit svůj názor.¹⁶

1.3.1. Mezinárodní právo rodinné

Při osvojení budeme mezinárodní prvek nacházet v případě různé státní příslušnosti osvojitelů nebo osvojence, v takové situaci bude nutné užít norem mezinárodního práva soukromého, do kterých se promítá zájem státu na ochraně zájmů dítěte. Ústředním orgánem, který zprostředkovává osvojení českých nezletilých dětí do cizí země, je Úřad pro mezinárodní ochranu dětí se sídlem v Brně. Pro určení rozhodného práva a pravomoci soudů ve věcech osvojení se Česká republika řídí zákonem č. 91/2012 Sb., zákonem o mezinárodním právu soukromém, který obsahuje jak normy kolizní, tak normy procesní.¹⁷

Ustanovení § 61 ZMPS upravuje kolizní normu, která určuje rozhodné právo pro podmínky uskutečnění osvojení (nerozlišuje podmínky pro nezletilého a zletilého osvojence). K osvojení je nutné splnit podmínky kladené na osvojitele i osvojence oběma právními řády států, jejichž jsou osvojenec a osvojitel občany, neboť musí být vytvořen právní vztah splňující podmínky všech dotčených právních řádů. Ovšem pokud by se měl dle výše uvedeného použít právní řád státu, který osvojení nedovoluje nebo jej připouští za velmi ztížených podmínek, pak se užije český právní řád, pokud alespoň jeden z osvojujících manželů (popřípadě sám osvojitel) má v ČR obvyklý pobyt.

¹⁵ 54/2001 Sb. m. s. Evropská úmluva o výkonu práv dětí. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2001-54>.

¹⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

¹⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

Účinky osvojení se řídí právem státu, jehož jsou všichni účastníci občany v době osvojení. Pokud mají rozdílnou státní příslušnost, pak se řídí právem státu, kde mají všichni v době osvojení obvyklý pobyt. V případě, že ani tuto podmínku účastníci nesplňují, tak se řídí právem státu, jehož je osvojenec občanem. Mezinárodní příslušnost českých soudů je dána, je-li osvojitel českým občanem (v případě manželů postačí české občanství jednoho z nich). Dále je výlučná pravomoc českých soudů dána, pokud jde o osvojení nezletilého dítěte, které je českým občanem a zároveň má na území ČR obvyklý pobyt. Pro uznání a výkon rozhodnutí ve věcech osvojení za předpokladu, že je některý z osvojitelů nebo osvojenec sám českým občanem, se cizí rozhodnutí uzná, pokud se nepřičí českému veřejnému pořádku a současně pokud nebylo toto rozhodnutí vydáno v rozporu s výlučnou příslušností českých soudů a pokud by bylo osvojení přípustné dle českého právního řádu.¹⁸

1.4. Následky osvojení

Nejzásadnějším důsledkem osvojení je beze sporu fakt, že mezi osvojitelem a osvojencem vzniká uměle vytvořený příbuzenský vztah. Ustanovení § 832 stanovuje, že: *„Dítě, které bylo společně osvojeno manžely, nebo manželem svého rodiče, má postavení společného dítěte manželů; jinak má postavení dítěte osvojitele. Osvojitelé mají rodičovskou odpovědnost.“* Osvojenec získává právní mocí rozhodnutí o osvojení postavení, jako kdyby byl pokrevním dítětem osvojitelů a osvojitel se tímto okamžikem staví na místo rodiče. Pokud bylo dítě osvojeno společně manžely, popřípadě manželem rodiče, dostává se do postavení společného dítěte manželů. Pokud bylo osvojeno jen jedním manželem nebo „jinou osobou“, vytváří se příbuzenský vztah pouze k této jedné osobě. Ovšem v případech, kdy má osvojitel manžela a ten udělil s osvojením souhlas, musí se podílet na jeho výchově a péči.

Pokud by došlo k rozvodu manželství osvojitelů, musí vždy soud upravit poměry osvojitelů k dítěti, shodně jako je tomu u dětí biologických. Soud musí tedy určit, jak se bude každý z rodičů podílet na výkonu

¹⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

rodičovské odpovědnosti a současně jakým způsobem bude plnit vůči dítěti svou vyživovací povinnost. Osvojitel, který osvojil dítě svého manžela, není v rámci rozvodu v řízení o úpravě poměrů k dítěti nijak znevýhodněn (i když dítě není biologicky jeho), neboť osvojením k němu nabyt shodné postavení jako rodič.¹⁹

Osvojením rovněž vznikají širší příbuzenské vztahy mezi dítětem a rodinou osvojitele. Mezi dětmi osvojitele a osvojencem vzniká vztah sourozenecký, všechny vztahy vznikají včetně vzájemné vyživovací povinnosti a dědického práva.²⁰ Účinky osvojení se vždy vztahují i na případné budoucí děti nezletilého osvojence. Právní mocí rozsudku o osvojení se tak osvojencem stává dítětem osvojitele a příbuzným v nové rodině tak, jako kdyby se do ní narodil.²¹

Po nabytí právní moci rozsudku o osvojení je proveden zápis do matriční knihy, současně se v rodném listě dítěte zamění údaje biologických rodičů (jako je jméno, příjmení, datum narození, rodná čísla atd.) za údaje osvojitelů. Pokud je dítě osvojováno jen jednou osobou, záznam o druhém rodiči se vymaže (mimo případy, kdy osvojuje manžel rodiče dítěte).

Osvojitelé osvojením vstupují na místo rodičů a stávají se tak nositeli i vykonavateli všech práv a povinností plynoucích z rodičovské odpovědnosti v rozsahu, jaký náleží pokrevním rodičům dítěte. Jsou tedy povinni o dítě osobně pečovat, zajišťovat jeho výchovu a vzdělání, nezletilého zastupovat a tak dále. Pokud by osvojitelé neplnili své povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, je možné (shodně jako u biologických rodičů) výkon rodičovské odpovědnosti pozastavit, omezit, popřípadě osvojitele rodičovské odpovědnosti zbavit. Osvojitelé samozřejmě osvojením nabývají i další práva a povinnosti vůči dítěti, jako je vyživovací povinnost, dědické právo, nebo právo udělit souhlas

¹⁹ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 894.

²⁰ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 894.

²¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Rodinné právo, 3. vydání, Praha: C. K. Beck, 2022, s. 205.

s osvojením.²² Současně tato práva a povinnosti vznikají i osvojitelům ze strany osvojení.

Z výše uvedeného je jasné, že jestliže vzniká nový příbuzenský vztah mezi osvojením a osvojitelem, ten původní musí zaniknout a spolu s ním i práva a povinnosti mezi dítětem a jeho rodiči. Výjimkou zůstává, že osvojenec nemůže uzavřít manželství s členem původní rodiny (s předky, potomky, sourozenci), protože zde existuje jistá genetická spřízněnost a není to žádoucí. Současně také zanikají i práva a povinnosti, které vůči dítěti vykonával opatrovník či poručník. Ti již zkrátka nemají důvod práva či povinnosti vůči dítěti vykonávat, neboť osvojitel všechna práva a povinnosti přebral na svou osobu.

Pokud je osvojitel manželem rodiče dítěte, osvojení se nedotkne příbuzenského poměru mezi dítětem a tímto rodičem (i jeho příbuznými), a samozřejmě ani práv a povinností plynoucích z tohoto poměru. Po osvojení je osvojenec společným dítětem obou manželů.

V případech, kdy je osvojeno dítě, které je samo již rodičem, vztahují se účinky osvojení taktéž na jeho dítě. Musí jít ovšem o případy, kdy osvojenec ještě nenabyl plné svéprávnosti, tedy například o nezletilou svobodnou matku. Mezi dítětem osvojení a osvojitelem bude vznikat vztah jako mezi vnoučetem a prarodičem a vztahy dítěte osvojení k původní rodině taktéž osvojením jeho rodiče zanikají. Souhlas dítěte osvojení v tomto případě není vyžadován.²³ Osvojení má následky jak za života, tak pro případ smrti, což vypovídá o vzniklém dědickém právu osvojení vůči osvojitelově rodině. Smrtí příbuzenské vazby nezanikají.²⁴

Osvojenec osvojením získává příjmení osvojitele. Pokud je osvojenec manžely, pak získává příjmení, které si manželé určili pro jejich děti při uzavření manželství. V případech, kdy osvojenec, který má právo vyjádřit se ke svému příjmení, vysloví nesouhlas s touto změnou, musí být

²² PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 895.

²³ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 896.

²⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Rodinné právo, 3. vydání, Praha: C. K. Beck, 2022, s. 206.

soudně rozhodnuto o tom, že osvojenec bude ke svému stávajícímu příjmení připojovat příjmení osvojitele. Má-li osvojenec již připojované příjmení, může být osvojitelovo příjmení připojeno pouze k prvnímu příjmení osvojence. Pokud má naopak osvojitel připojované příjmení, k osvojenecovi lze připojit pouze první příjmení osvojitele. Rozhodnutím o připojení příjmení je respektován názor osvojence a zároveň je navenek zřejmé, že došlo k osvojení osvojence osvojitelem. Jedná se tak o jakýsi kompromis. Připojovaná příjmení se uvádějí bez spojovníku.

Změna příjmení osvojence je vždy součástí výroku rozsudku o osvojení a dochází k ní právní mocí tohoto rozsudku a následným zápisem na matrice a vydáním nového rodného listu dítěti.²⁵ Osvojenec ani osvojitelé nemají žádnou možnost volby, neboť pravidla jsou v zákoně jasně stanovena. Dokonce i pokud by soud opomenul výrok o změně příjmení v rozsudku o osvojení uvést, změna příjmení nastává právní mocí tohoto rozsudku i za těchto okolností. Soud má ale povinnost o změně příjmení rozhodnout doplňujícím rozsudkem.²⁶

Osvojované dítě má právo se vyjádřit ke změně svého příjmení. U dětí mladších dvanácti let stačí zjistit jejich názor prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, posouzení je pak čistě na soudu. U nezletilých starších dvanácti let by měl být souhlas se změnou příjmení vyžadován z úřední povinnosti, neboť se dá předpokládat, že dítě je již dostatečně rozumově vyspělé a je možné, že ke svému původnímu příjmení získalo v průběhu let jistou vazbu. Názor na změnu příjmení dítěte staršího patnácti let je však nutno plně respektovat, neboť dle ustanovení § 64 zákona č. 301/2000 Sb., zákona o matrikách, jménu a příjmení je nutné, aby k žádosti o povolení změny příjmení fyzické osoby starší patnácti let byl přiložen také její souhlas.

Osvojením zůstává křestní jméno osvojence nedotčeno, neboť není v moci soudu o jméně osvojence rozhodovat. Osvojitelé ovšem mohou do 6 měsíců od osvojení ve správním řízení osvojenci vlastní jméno změnit. Lze

²⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Rodinné právo, 3. vydání, Praha: C. K. Beck, 2022, s. 206.

²⁶ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 896.

tak učinit souhlasným prohlášením osvojitelů před matričním úřadem. Pokud by se jednalo o osvojence staršího patnácti let, je opět vyžadován jeho souhlas.²⁷

Osvojitel je ze zákona povinen seznámit dítě se skutečností, že bylo osvojeno, jakmile se to bude jevit jako vhodné, ovšem nejpozději do zahájení školní docházky. Toto ustanovení odráží právo dítěte znát svůj původ i například vzhledem ke genetickým dispozicím. Dítě starší dvanácti let má právo nahlédnout do sbírky listin, kterou vede příslušný matriční úřad, a dozvědět se údaje o osvojení. Zůstává otázkou, zda je v každém jednotlivém případě ku prospěchu dítěte, aby se o osvojení dozvědělo. Nejlepším možným scénářem je beze sporu skutečnost, že se to osvojované dítě dozví ve vhodný okamžik a od svých rodičů (osvojitelů). Rozhodující pro stanovení vhodného okamžiku může být i doporučení odborníka. Vždy je ale důležité přihlédnout k povaze daného dítěte, k jeho zázemí v osvojitelské rodině, k jeho citovým vazbám a tak dále. Za nesplnění této povinnosti ovšem není stanovena osvojiteli žádná sankce.²⁸ Dá se tedy říci, že povinnost informovat dítě o osvojení není ze strany veřejné moci vymahatelná.

V okamžiku, kdy se osvojenec stane plně svéprávným, má právo seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v souvislosti s jeho osvojením. Ze spisu se osvojenec dozví údaje o svých biologických rodičích, o prostředí svého původu i o skutečnostech týkajících se jeho osvojení. Se spisem se má právo v plném rozsahu seznámit i v případě, že osvojení bylo vedeno v utajeném režimu.

Může nastat situace, kdy okolnosti případu odůvodňují skutečnost, že soud (i bez návrhu) nařídí nad osvojitelem a osvojencem dohled na dobu nezbytně nutnou, jejíž délku zároveň určí. Dohled bude nejčastěji vykonávat orgán sociálně-právní ochrany dětí. I pokud dohled nebyl soudem určen, OSPOD by měl osvojitelům poskytnout poradenství a služby spojené s péčí

²⁷ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 897.

²⁸ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 897.

o osvojení. Po úspěšném osvojení nejsou zpravidla nadále osvojitelské rodiny ze strany OSPOD sledovány.

Využití dohledu by mělo být spíše výjimečnou záležitostí. Soud může o dohledu rozhodnout na základě podnětu nebo i z vlastních poznatků. Řízení zahajuje z úřední povinnosti, nikoli na návrh. O dohledu se rozhoduje ve formě rozsudku, buď přímo v rozsudku o osvojení, nebo kdykoliv později v samostatném řízení. Někdy může mít dítě problém se do rodiny začlenit, jeho adaptace může být složitější nebo mohou vznikat neshody mezi osvojencem a osvojitelem. Právě v takových případech může být stanoven dohled ze strany OSPOD. Dohled by měl primárně řešit problémy mezi osvojencem a osvojitelem (ve vztahu rodič-dítě). Měl by být nařízen, pokud se dá předpokládat, že to bude prospěšné a že je to potřebné. Dohled se stanovuje na dobu určitou a po uplynutí této doby zaniká. Nevylučuje se ale, že může být prodloužen, pokud důvody pro jeho výkon nadále přetrvávají. OSPOD při výkonu dohledu předkládá soudu zprávy ze schůzek, popřípadě z návštěv v domácnosti, dále si soud může vyžádat součinnost i ze strany školního zařízení, které osvojenec navštěvuje. Zprávy soudu mohou dodávat i osvojitelé sami. Ovšem rozhodně nesmí dohled vytvářet dojem, že se jedná o nějakou sankci.²⁹ Právě naopak. Dohled je stanoven, aby OSPOD a soud dokázaly účastníkům pomoci s jejich situací a všichni společně napomohli pozitivnímu výsledku osvojení.

1.4.1. Zrušení osvojení

Institut osvojení není nezrušitelný. Ustanovení § 840 – 845 ObčZ upravují možnost zrušení osvojení a jeho důsledky. Osvojení nezaniká ani zletilostí, ani smrtí dítěte či osvojitelů, a to z důvodu, že se jedná o statusovou změnu poměrů a ani jedna z těchto právních událostí tedy nebude mít na osvojení vliv.³⁰ Zrušit osvojení soudem je možné, pokud jsou pro to důležité důvody a osvojenec nebo osvojitel podá na zrušení návrh. Podá-li návrh jen jeden z nich, druhý se k návrhu může připojit. Ovšem osvojení

²⁹ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 899-900.

³⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Rodinné právo, 3. vydání, Praha: C. K. Beck, 2022, s. 206.

není možné zrušit, pokud od osvojení uplynula lhůta tří let. To však neplatí za předpokladu, že je osvojení v rozporu se zákonem.

Osvojení je možné zrušit pouze z důležitých důvodů, jak stanovuje zákon. Jde o případy, kdy se nedaří naplnit účel osvojení a vztahy mezi osvojitelem a osvojencem jsou natolik vážně narušeny, že není možné, aby osvojenec s osvojitelem ve vztahu rodič-dítě nadále zůstávali a není pravděpodobné, že dojde k nějaké nápravě. Konkrétní důvody musí v odpovídající míře zjistit a posoudit soud, který musí vždy rozhodovat především v zájmu dítěte. Pokud jsou ze strany soudu důvody pro zrušení osvojení dostatečně průkazné, nevyžaduje se ke zrušení osvojení souhlas osvojitele ani osvojence. Soud rozhoduje o zrušení osvojení rozsudkem. Účastníky řízení jsou v řízení o zrušení osvojení také pokrevní rodiče dítěte, neboť právě i o jejich právech a povinnostech se v řízení rozhoduje.³¹

O zrušení osvojení může být rozhodnuto nejpozději do tří let od právní moci rozsudku o osvojení. Po třech letech jen pokud bylo rozhodnuto o osvojení v rozporu se zákonem, tedy pokud byly v řízení o osvojení porušeny hmotněprávní či procesní předpisy takovým způsobem, že lze hovořit o protiprávnosti rozhodnutí o osvojení (například právě pokud nebyl udělen rodiči souhlas s osvojením, i přes skutečnost, že pro to nebyly dány důvody).³²

Osvojení se stává uplynutím lhůty tří let od právní moci rozhodnutí o osvojení tzv. automatickou konverzí nezrušitelné. Současně je možné nezrušitelnosti osvojení dosáhnout i před uplynutím lhůty tří let rozhodnutím soudu. Nezrušitelností osvojení dochází k trvalému a definitivnímu přetrhání vazeb s původní rodinou a vzniká tak mezi osvojencem a osvojitelem vztah jako v rodině pokrevní. Dokonce je možné dítě opětovně osvojit za shodných podmínek jako u prvního osvojení. Jedinou výjimkou, kdy lze nezrušitelné osvojení zrušit, je situace, kdy se

³¹ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 900 – 901.

³² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Rodinné právo, 3. vydání, Praha: C. K. Beck, 2022, s. 207.

prokáže, že osvojení proběhlo v rozporu se zákonem, musí být ale zároveň prokázána existenci důležitých důvodů pro jeho zrušení.³³

Zrušením osvojení zaniká poměr vzniklý osvojením, současně zanikají i práva a povinnosti plynoucí z tohoto poměru a obnovuje se předchozí příbuzenský poměr. Majetková práva a povinnosti osvojeence vzniklá před zrušením osvojení nejsou zrušením dotčena (nelze se tak tedy domáhat zpětně prostředků vynaložených například na výživu). Právní mocí rozhodnutí o zrušení zanikají mezi osvojitelem a osvojenecem veškerá vzájemná práva a povinnosti jako například dědické právo nebo vyživovací povinnost. Současně zanikají práva a povinnosti vůči ostatním příbuzným osvojitele. Zrušením osvojení se tak obnovují práva a povinnosti biologickým rodičům dítěte. Většinou ovšem není návrat dítěte do původní rodiny reálný, a tak o poměrech dítěte musí rozhodovat soud.³⁴ Po zrušení osvojení bude mít osvojenec příjmení, které mu náleželo před osvojením, neprohlásí-li, že si ponechá příjmení stávající.

1.5. Procesní aspekty

1.5.1. Řízení ve věcech osvojení nezletilého

Procesní úpravu osvojení upravuje zákon o zvláštních řízeních soudních, kdy ve svém ustanovení § 2 písm. s) výslovně uvádí, že řízení ve věcech osvojení se řídí právě tímto právním předpisem. Úprava řízení ve věcech o osvojení je upravena v části 2., hlavě V., oddílu 4 ZŘS. Pododdíly tohoto oddílu pak rozdílně upravují řízení o osvojení nezletilého a řízení o osvojení zletilého.

Soud ve věcech osvojení dle ustanovení § 427 ZŘS přijímá zejména prohlášení o udělení souhlasu k osvojení, rozhoduje o předání dítěte do péče před osvojením, rozhoduje o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení. Dále rozhoduje o návrhu rodičů, kteří dali souhlas s osvojením, na vydání dítěte, rozhoduje o samotném osvojení, o utajení osvojení a také o nařízení dohledu nad úspěšností osvojení. Uvedený výčet řeší nejdůležitější otázky,

³³ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 901.

³⁴ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 901 – 902.

kterými se může soud zabývat. Nicméně jsou upraveny pouze obecně a výčet je demonstrativní, z čehož plyne, že soud může rozhodovat i v dalších předmětech řízení, které se věcně týkají procesu osvojení. Důležité je uvést, že se nejedná o jedno souhrnné řízení, protože na základě rozdílných předmětů řízení, může vznikat rozdílné účastenství.

Místně příslušným je obecný soud osvojení s jednou zákonem stanovenou výjimkou. Jedná se o situaci, kdy má být dítě osvojeno do ciziny a tam má být předáno do péče před osvojením. V takovém případě je příslušný Městský soud v Brně, neboť v jeho obvodě sídlí Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

Řízení lze zahájit pouze na návrh, ovšem současně nemusí být zahájeno na návrh, pokud soud rozhoduje o odtajnění osvojení a jeho okolností, a dále pokud to odůvodňuje závažná situace, která ohrožuje osvojení na životě nebo zdraví. Stejně tak nemusí být zahájeno na návrh ani řízení, ve kterém soud rozhoduje o nařízení dohledu nad osvojitelem a osvojencem na nezbytně nutnou dobu.

Účastníky řízení jsou osvojenec, jeho zákonný zástupce, osvojitel (s výjimkou řízení, ve kterém soud rozhoduje, zda je třeba k osvojení dítěte souhlas jeho rodičů s osvojením) a manžel osvojitele, pokud je třeba jeho souhlasu. Procesní způsobilost má i rodič, který již dosáhl šestnáctého roku života. Ustanovení § 432 ZŘS specificky upravuje účastenství rodiče osvojovaného dítěte. Úcastenství rodiče vůbec nevznikne, byl-li rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas k osvojení. Dále pokud byla omezena jeho svéprávnost ve věci udělení souhlasu anebo pokud udělil souhlas k osvojení již před podáním návrhu na osvojení. Zákon také stanovuje, že rodič přestává být účastníkem řízení dnem, kdy rozhodnutí o nepotřebnosti jeho souhlasu s osvojením dítěte nabyde právní moci.

Pokud je splněna jedna z těchto tří podmínek, na rodiče není nahlíženo jako na účastníka řízení. Důležité je zdůraznit, že není účastníkem žádného řízení ve věcech osvojení, protože úprava účastenství je obecná pro všechna řízení ve věcech osvojení. Nelze tudíž od sebe jednotlivá řízení

oddělovat a stanovovat různá pravidla účastenství pro jednotlivé fáze procesu osvojení.³⁵

Mohou ovšem nastat situace, kdy je soud povinen s rodičem opět jednat jako s účastníkem řízení. Jedná se o případy, kdy byl souhlas k osvojení rodičem účinně odvolán, dále pokud bylo soudem změněno rozhodnutí o určení, že souhlasu rodiče k osvojení není třeba, nebo pokud bylo zrušeno případně změněno rozhodnutí o omezení svéprávnosti rodiče v oblasti udělení souhlasu s osvojením anebo byla-li mu zpět přiznána rodičovská odpovědnost vůči dítěti nebo alespoň právo udělit souhlas s osvojením.

Na účastenství rodiče není závislá povinnost soudu rodiče v řízení vyslechnout. Je vždy na úvaze soudu, ve kterém z řízení ve věcech osvojení rodiče vyslechne. Pokud je výslech dostatečný, je následně podkladem i pro ostatní řízení. Rodič ale může být vyslechnut i opakovaně, pokud to soud uzná za vhodné.³⁶ Výslech rodiče není třeba, pokud rodič není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout. Dále pokud se rodič zdržuje na neznámém místě, a i přes vynaložení potřebné snahy se ho nepodařilo najít, pokud byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva udělit souhlas s osvojením, nebo byla-li ve věci udělení souhlasu k osvojení svéprávnost rodiče omezena. Soud by měl vyslechnout také manžela osvojitele, zda s osvojením souhlasí. Současně má soud povinnost provést šetření, je-li osvojení opravdu v zájmu dítěte.

Samotný akt prohlášení souhlasu může být proveden u jakéhokoli okresního soudu. Důležité je zmínit, že soud má povinnost před udělením souhlasu rodiče poučit o následcích jeho udělení, o možnosti souhlas odvolat a o lhůtách k tomu určeným. Soud o udělení souhlasu sepisuje protokol, který musí rodič podepsat.

³⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

³⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

Nezletilý nesvéprávný osvojenec je v řízení zastoupen opatrovníkem. Zpravidla jím soud jmenuje orgán sociálně-právní ochrany dětí, ovšem OSPOD nemůže být jmenován, pokud právě on podal návrh na zahájení řízení, aby nedocházelo k jistému střetu zájmů. Opatrovník také bude soudem jmenován v případě, kdy soud rozhodne, že udělení souhlasu rodiči dítěte není třeba. Pak je jmenován právě za účelem udělení souhlasu na místo rodičů.

Ve věcech osvojení je obecnou formou rozhodnutí usnesení. Rozsudkem soud rozhoduje v řízeních, kdy určuje, zda je třeba souhlasu rodičů s osvojením, dále o stanovení dohledu nad osvojením a v poslední řadě o osvojení samotném. V rozsudku o osvojení soud uvede i příjmení, které bude osvojenec nadále užívat. Usnesením tedy soud rozhoduje například o jmenování opatrovníka nebo ve věcech předání dítěte do péče před osvojením.

Zvláštním způsobem je upraven institut utajeného osvojení, kdy je při jednání vyloučena veřejnost. Soud rozhoduje o návrhu na utajení osvojení rozhodnutím, aniž by o tomto návrhu vyrozumíval ty účastníky, před kterými má být osvojení utajeno. Usnesení o utajení osvojení se doručuje všem účastníkům řízení, ovšem musí být vypracováno tak, aby v něm utajované informace nebyly určitě uvedeny. Může se jednat o utajení některých skutečností, popřípadě o utajení totožnosti některých osob, nebo dokonce i o utajení osvojení před jinými osobami než účastníky řízení (například před původní rodinou osvojenec). Ovšem neznamená to, že by v tomto režimu nemohli blízcí příbuzní uplatňovat své zákonné nároky a svá procesní práva.³⁷

1.5.2. Řízení ve věcech osvojení zletilého

Na začátek je třeba podotknout, že procesní úprava osvojení zletilého je velmi strohá a spoustu závažných institutů vůbec neupravuje (jako například utajení osvojení nebo péči před osvojením). Lze tedy dovodit, že se bude v takových případech procesně postupovat analogicky

³⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

k úpravě řízení ve věcech osvojení nezletilého. Pokud soud uváží, že analogická aplikace ustanovení o nezletilém není reálná, pak by se měl řídit obecnou úpravou dle ZŘS, případně subsidiárně užít OSŘ.³⁸

Zvláštní úprava ZŘS upravuje místní příslušnost soudu, kterým je obecný soud osvojence. Dále upravuje skutečnost, že se řízení zahajuje pouze na návrh, ke kterému je nutné, aby se svéprávný osvojenec připojil. Současně vymezuje účastenství, kdy účastníky jsou osvojenec, jeho dítě, osvojitel a také manžel osvojitele. Upravuje rovněž zastoupení zletilého osvojence omezeného na svéprávnosti, kdy ho zastupuje zákonný zástupce nebo za tímto účelem jmenovaný opatrovník, dále povinnost soudu učinit ve věci výslech rodiče osvojence, ale jen pokud osvojení probíhá v režimu obdobném osvojení nezletilého, a pak výslech dítěte osvojence (pokud je rozumově dostatečně vyspělé) a manžela osvojence. Na závěr je upravena forma rozhodnutí, kdy ve věci samé rozhoduje soud rozsudkem, v dalších případech pak usnesením. Je-li to zapotřebí, rozhodne soud současně i o příjmení osvojence.

2. POSTAVENÍ SOUHLASU V RÁMCI PODMÍNEK OSVOJENÍ NEZLETILÉHO

K tomu, aby osvojení mohlo být uskutečněno, musejí být splněny zákonem stanovené podmínky. Obecné podmínky osvojení nám stanovují základní skutečnosti, na kterých je nutné bez výjimek trvat. Osvojením má být vytvořen vztah (nebo alespoň jeho základy), jaký existuje mezi rodičem a dítětem. Mezi osvojencem a osvojitelem musí zkrátka vznikat reálná citová vazba a nejen jakési právní rodičovství. Dále musí být osvojení vždy ve shodě s nejlepšími zájmy dítěte. V případě osvojení zletilého je pak kladen důraz na soulad s dobrými mravy. Současně je ze zákona zakázáno, aby z osvojení kterékoliv osobě vzešel nepatřičný zisk.

V ustanovení § 799 ObčZ jsou stanoveny požadavky, které jsou kladeny na osobu osvojitele, kdy osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná osoba, pokud dokáže zaručit svými vlastnostmi, způsobem života

³⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

a pohnutkami, které ji k osvojení vedou, že bude pro osvojence dobrým rodičem. Současně její zdravotní stav (nebo obou osvojitelů) nesmí omezovat ve značné míře péči o osvojence. Je důležité, aby osobnostní předpoklady osvojitele zaručovaly, že osvojení bude pro dítě prospěšné a je v jeho zájmu. Ovšem nejde pouze o hmotné či materiální podmínky, které dítěti osvojení nabízí, především zde jde o záruku všestranného rozvoje dítěte (tedy o citový i duševní rozvoj).³⁹

Institut osvojení zkrátka poskytuje možnost zajistit pro dítě rodinné prostředí, které má být, pokud možno, stálé a citově vlídné. Velice důležitým aspektem, zejména pro děti v nízkém věku, je citová opora a jistota klíčová pro jejich zdárný vývoj hlavně po té psychické stránce.⁴⁰

Osvojiteli se mohou stát manželé, kteří podávají návrh na osvojení společně nebo případně i jen jeden z manželů a ve výjimečných případech může dítě osvojit i jiná osoba (v takovém případě soud rozhodne o vypuštění zápisu o druhém rodiči z matriky). Jeden z manželů podává návrh sám, v případech, kdy chce osvojit dítě druhého manžela, případně pozůstalého manžela, pokud chce dítě osvojit po jeho smrti. Anebo podává návrh sám zkrátka tehdy, kdy osvojuje dítě samostatně bez druhého manžela. Pokud jde o osvojení „jinou osobou“, pak by mělo jít skutečně o výjimečné případy, kdy dítě osvojuje osamělá osoba, která prokáže, že je schopna se o dítě postarat a splní všechny předpoklady pro osvojení.

Právní řád České republiky poskytuje manželství specifický status, kterým odlišuje tyto páry od párů nesezdaných. Není tedy u nás přípustné, aby se partner rodiče dítěte stal osvojitelem dítěte druhého partnera (toto je možné pouze u manželů). Hlavním důvodem je, že u manželů je zaručena větší míra stability partnerského vztahu právě díky uzavřenému manželskému svazku. Především pak zajištěním poměrů dítěte i pokud dojde k ukončení soužití rodičů, neboť v případě rozvodu manželství soud vždy musí rozhodovat v zájmu dětí, upravit jejich poměry a zajistit jejich péči a výživu. Pokud by chtěla osvojit dítě osoba v registrovaném partnerství, může tak učinit jako „jiná osoba“. Znamená to pak, že dojde

³⁹ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 867.

⁴⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. 4. vydání. Praha: Portál, 2007. s. 26-27.

k výmazu druhého rodiče z matriky a dítě je osvojeno pouze jednou osobou. U nás bohužel nelze osvojit dítě jako registrovaný pár.⁴¹

Další podmínkou je, že osvojení není v rozporu se zájmy dětí osvojitele, ovšem nejde o zájmy majetkové. Toto posouzení provádí soud. Jedná se především o nezletilé děti, které žijí s osvojitelem ve společné domácnosti. Jde o prvek zvýšené ochrany vlastních dětí budoucího osvojitele.

Dalším předpokladem pro úspěšné osvojení je přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem, který by neměl být zpravidla menší než šestnáct let. Ale pokud s tím souhlasí opatrovník zastupující dítě v řízení a pokud je osvojení v souladu se zájmy dítěte, může pak být věkový rozdíl výjimečně menší. Podstatou tohoto ustanovení je, aby byl vytvořen vztah, který se co nejvíce blíží vztahu biologickému, jaký je mezi rodičem a dítětem. Ovšem ke každému případu je nutno přistupovat s ohledem na jeho konkrétní okolnosti a na jejich základě také musí soud rozhodovat.

Dále není možné osvojit osobu příbuznou v přímé linii nebo svého sourozence (toto neplatí v případě náhradního mateřství). Podstata tohoto zákazu pramení v poměrech, které osvojení zakládá. Osvojením vzniká příbuzenský vztah jako mezi rodičem a dítětem, ovšem v přímé linii a u sourozenců jistý poměr již existuje a nejde tedy již ze samotné povahy osvojení hovořit o přijetí cizí osoby za vlastní.⁴²

Poslední a nejdůležitější podmínkou k tomu, aby mohlo být rozhodnuto o osvojení je udělení souhlasu s osvojením osobami, které tímto právem ze zákona disponují.

2.1. Legislativní vývoj souhlasu s osvojením na území ČR

Prvotně lze právní úpravu osvojení na našem území nalézt v období Rakouska-Uherska, kdy bylo ještě právo rodinné značně ovlivňováno právem církevním. Základním právním předpisem byl v oblasti soukromého práva Všeobecný občanský zákoník, který byl vyhlášen roku 1811. Institut

⁴¹ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 868 – 869.

⁴² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§804-Osvojení mezi příbuznými].

osvojení zaujímal pouze několik málo paragrafů, například osvojitelem se mohla stát pouze osoba, která nemá vlastní děti a musela splňovat věk alespoň čtyřicet let. Rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem musel pak být minimálně osmnáct let. Pokud byl osvojitel v manželství, k osvojení potřeboval souhlas druhého z manželů. V případech, kdy byl osvojenec nezletilý, k osvojení bylo nutné udělit souhlas manželského otce. Pokud již nežil, pak souhlas matky, poručníka a soudu. Souhlasu manželského otce bylo třeba i byl-li osvojenec zletilý, neboť otec měl v tomto období jednoznačně velmi dominantní postavení. Bylo-li jeho neudělení souhlasu neopodstatněné, existovala možnost vznést proti němu stížnost u řádného soudce. Vzniklý vztah mezi osvojencem a osvojitelem se rovnal vztahu rodičů a jejich manželských dětí, osvojenec osvojením získával i příjmení osvojitele a případně mohl nabýt i erb a šlechtictví. Osvojení ale nemělo vliv na příbuzné osvojitele, a dokonce ani na osvojence, který byl i nadále nositelem práv a povinností k původní rodině. Osvojení v tomto konceptu vznikalo na základě smlouvy, ve které se sjednávali i všechny podrobnosti ohledně osvojení a jeho důsledků.⁴³

Po rozpadu Rakouska-Uherska na našem území vzniká dne 28. 10. 1918 samostatný československý stát. Po jeho vzniku došlo recepční normou k převzetí právních norem Rakouska-Uherska do právního pořádku Československé republiky. Součástí nového právního pořádku se tak stal i Všeobecný občanský zákoník. Rodinné právo se dočkalo změny v podobě zákona č. 56/1928 Sb., o osvojení, který zrušil dosavadní úpravu. Ovšem zachoval i nadále minimální věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem na hranici osmnácti let. Shodně také stanovil minimální věk osvojitele na dosavadních čtyřicet let věku a také zůstala nezměněna podmínka, že osvojitel může být pouze osoba bezdětná. Zůstala nadále platná i forma smlouvy, která svou platnost nabyla až schválením poručenským nebo opatrovnickým úřadem, případně soudem. Pokud by nebyly splněny zákonné náležitosti, případně by osvojení nebylo v zájmu dítěte, schválení mohl pověřený orgán odmítnout. K osvojení bylo zapotřebí souhlasu manžela osvojence i osvojitele, obou rodičů dítěte a soudu. Shodně jako za

⁴³ Home – Centrum podpory, o.p.s. [online]. Copyright © [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: https://www.centrumpodpory.cz/soubory/ke-stazeni/prezentace/Pravni_analyza_osvojeni_v_CR.pdf

Rakouska-Uherska získal osvojenec osvojením postavení manželského dítěte osvojitele a získal i jeho jméno, ale současně nepozbyl práv a povinností vůči původní rodině. Zrušit osvojení bylo možné dohodou nebo ze závažných důvodů žalobou. I přes určitý posun i nadále zůstávalo osvojení institutem zajišťujícím pokračování rodu a zachování si majetku „v rodině“. Stále se nedalo hovořit o institutu zajišťujícím náhradní péči.⁴⁴

V poválečném období došlo k rozsáhlým změnám na poli občanského práva a rodinné právo bylo ze systému občanského práva komplexně vyčleněno. V oblasti rodinného práva byl vydán zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který například zakotvil plné zrovnoprávnění manželských a nemanželských dětí a díky němu začalo být osvojení chápáno jako plnohodnotná forma náhradní rodinné péče. Osvojení se nově uskutečňovalo na základě rozhodnutí soudu na návrh osvojitele, nikoli smlouvou, a zakládalo podmínku, že z osvojení muselo mít prospěch především nezletilé dítě. Ze závažných důvodů mohlo dojít soudem ke zrušení osvojení, popřípadě mohlo být zrušeno dohodou, pokud osvojenec dosáhl zletilosti. Osvojitel nadále nemusel splňovat podmínku minimálního věku. Společně mohli osvojit dítě pouze manželé, samostatně pak jen manžel se souhlasem druhého z manželů. Dítě osvojením získalo příjmení osvojitele a zanikla rodičovská práva původních rodičů. K osvojení bylo ovšem zapotřebí jejich souhlasu. Přivolení k osvojení uděloval zákonný zástupce osvojenec. V případě kdy bylo osvojované dítě schopno posoudit následky osvojení, pak i dítě samo. Zákon o právu rodinném upravoval i případy, kdy souhlas měli udělovat nezletilí rodiče osvojovaného dítěte. V takovém případě souhlas dával zákonný zástupce nezletilého rodiče, neboť *„nezletilý rodič není svéprávný a nemůže proto vykonávat rodičovskou moc v plném rozsahu“*⁴⁵. V tomto období vstoupil v platnost i zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže a zákon č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení, který byl novelizací k zákonu o právu rodinném. Touto novelou se dostal do popředí zájem dítěte na osvojení, kdy

⁴⁴ Home – Centrum podpory, o.p.s. [online]. Copyright © [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: https://www.centrumpodpory.cz/soubory/ke-stazeni/prezentace/Pravni_analyza_osvojeni_v_CR.pdf.

⁴⁵ ANDRLÍK, Jan, BLAŽKE, Jaromír, KAFKA, Arnošt. Komentář k zákonu o právu rodinném, 1. vydání, Praha: Orbis. 1954, s. 285

na žádost osvojitele mohl soud rozhodnout o zapsání osvojitele do matriky namísto původních rodičů. Tímto aktem pak osvojenec plně vstupoval do osvojitelovi rodiny, kdy mu vznikaly i širší příbuzenské vztahy a byl plně rozvázán vztah osvojence k jeho původní rodině. Byl k tomu tedy opět vyžadován souhlas biologických rodičů, ovšem novela zároveň upravovala případy, kdy tohoto souhlasu nebylo potřeba jako například nezáměr rodičů o dítě. Pak byl namísto rodičů nutný souhlas ze strany opatrovníka.⁴⁶

Roku 1963 byl přijat zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Účinnosti nabyl roku 1964 a po několika novelizacích platil až do nabytí účinnosti nynějšího občanského zákoníku. Zákon o rodině definitivně zakotvil osvojení jako institut chránící především zájem dítěte. Mnoho ustanovení převzal ze zákona o právu rodinném. Ale zavedl nově například povinnou preadopční péči v délce tři měsíců. Změnu v rámci souhlasů rodičů s osvojením přinesla novela zákona č. 132/1982 Sb., která zakotvila, že nově stačí šestiměsíční nezáměr rodičů o dítě, aby nebyl vyžadován jejich souhlas s osvojením. V tomto zákoně byla stanovena také podmínka přivolení zákonného zástupce dítěte a také souhlas osvojence, pokud byl schopen posoudit své jednání a jeho následky. Toto přivolení muselo být dáno „*se zřetelem k určité osobě*“⁴⁷. Po roce 1989 bylo nutné zásadně upravit stávající právní řád. Ovšem k revizi odvětví rodinného práva došlo až zákonem č. 91/1998 Sb., kdy byl jeho vznik veden zejména snahou dostat přijatým mezinárodními závazkům. Nově byla například zakotvena možnost matky udělit souhlas s osvojením minimálně šest týdnů po narození dítěte, nebo bylo možné odvolat souhlas s osvojením pouze do okamžiku, než je dítě předáno do péče budoucích osvojitelů. Také byly upřesněny podmínky pro nepotřebnost souhlasu k osvojení ze strany rodičů dítěte.⁴⁸

⁴⁶ Home – Centrum podpory, o.p.s. [online]. Copyright © [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: https://www.centrumpodpory.cz/soubory/ke-stazeni/prezentace/Pravni_analyza_osvojeni_v_CR.pdf.

⁴⁷ RADIMSKÝ, Jaroslav, RADVANOVÁ, Senta. Zákon o rodině. Komentář. 1. vydání. Praha: Panorama, 1989, s. 244

⁴⁸ Home – Centrum podpory, o.p.s. [online]. Copyright © [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: https://www.centrumpodpory.cz/soubory/ke-stazeni/prezentace/Pravni_analyza_osvojeni_v_CR.pdf.

3. SOUHLAS S OSVOJENÍM NEZLETILÉHO

Ustanovení § 805 ObčZ stanovuje, že „*O osvojení nemůže být rozhodnuto bez souhlasu dítěte, rodičů dítěte nebo osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče, popřípadě manžela osvojitele. To platí i v případě, že byl souhlas s osvojením vzat zpět.*“. S přihlédnutím k faktu, že osvojení je značným zásahem do rodičovských práv a vztahů, jsou k němu striktně vyžadovány souhlasy všech, jejichž práv se to nějakých způsobem dotýká.

Jedná se o základní hmotněprávní podmínku osvojitelnosti. Bez souhlasu výše uvedených osob jednoduše nelze osvojení realizovat. Souhlas některých osob může být ve výjimečných případech, které jsou upraveny v zákoně, nahrazen souhlasem jiné osoby (typicky opatrovníkem nebo poručníkem), nicméně důležité je uvést, že souhlas k osvojení musí být udělen vždy.⁴⁹

Souhlas musí být primárně udělen rodiči dítěte, dává ho tedy matka a otec (pokud jeden z nich již nežije, pak ho uděluje jen jeden). V případech, kdy nežije ani jeden z rodičů, musí souhlas dát jiná osoba, popřípadě orgán veřejné moci, který vykonává rodičovská práva. Naše právní úprava připouští pouze souhlas udělovaný osobou odlišnou od rodičů dítěte, tedy osobou ve funkci opatrovníka nebo poručníka. Možnost souhlasu dosáhnout prostřednictvím orgánu veřejné moci připouští mezinárodní úprava, přesněji řečeno Úmluva o právech dítěte. Ta umožňuje, aby za účelem udělení souhlasu namísto rodičů smluvní stát zřídil specializovaný orgán či úřad (ovšem v České republice žádný takový zřízení nebyl, proto souhlas smí udělit pouze osoba k tomuto účelu ustanovená soudem).

Souhlas musí být vždy kvalifikovaný, tedy rodiče dítěte musí být seznámeni s důsledky osvojení, především pak s tím, že tímto procesem dojde k trvalému přerušení právních vztahů mezi osvojovaným dítětem a jeho biologickou rodinou.

⁴⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§805-Souhlas s osvojením].

Právo udělit souhlas s osvojením má samozřejmě i osvojované dítě, které má právo vyjádřit svůj názor. Souhlas musí mít vždy určitou formu, musí být dobrovolný, nesmí být poskytnut za úplatu a nesmí být odvolán.⁵⁰ Současně nesmí být příslušnými orgány jeho udělení vynucováno a orgány ho smějí nahradit jen ze zákona stanovených důvodů.

Pokud osvojuje dítě osoba, která žije v manželství, pak je nutný souhlas také jejího manžela nebo manželky.

3.1. Osoby oprávněné udělit souhlas s osvojením

Oprávněnými osobami k udělení souhlasu s osvojením nezletilého dítěte jsou tedy: osvojované dítě, matka a otec osvojovaného dítěte, manžel případně manželka osvojitele, opatrovník jmenovaný za účelem udělit souhlas za dítě nebo za rodiče, anebo poručník dítěte.

3.1.1. Souhlas dítěte

Souhlas dítěte s osvojením upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve své části druhé, hlavě II., dílu 2 (Poměry mezi rodiči a dítětem), oddílu 2 (Osvojení), pododdílu 2 (Souhlas s osvojením) v ustanoveních § 806 – 808. Úvodní ustanovení § 806 stanovuje, že pokud osvojované dítě dosáhlo věku alespoň dvanácti let, vyžaduje se vždy jeho osobní souhlas s jeho osvojením a současně k tomuto stanovuje dvě výjimky, kdy tohoto souhlasu ze strany osvojovaného dítěte není třeba i v případě, kdy dosáhl požadovaného věku. Prvním případem je, že by byl postup požadující osobní souhlas osvojovaného dítěte v zásadním rozporu se zájmy dítěte a druhou výjimkou je situace, kdy dítě není schopno posoudit důsledky udělení souhlasu.

Soud má povinnost dítě poučit o účelu, obsahu a všech důsledcích udělení či neudělení jeho souhlasu s osvojením (jako i o změně jeho příjmení), až poté může dítě souhlas udělit. Mělo by být také poučeno o možnosti souhlas s osvojením odvolat a o lhůtě, kterou mu k tomu zákon poskytuje. V případě, kdy má být dítě osobně slyšeno před soudem, musí soud k dítěti přistupovat velice obezřetně s přihlédnutím k jeho nízkému

⁵⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§805-Souhlas s osvojením].

věku a dalším okolnostem případu. U tohoto prohlášení může být nutná přítomnost odborníků (jako například psychologa), aby došlo k posouzení, zda dítě je schopno pochopit poučení ze strany soudu a zda je dost rozumově vyspělé k udělení souhlasu s osvojením.⁵¹

Nutnost souhlasu dítěte je v právním řádu ČR zakotvena ve vazbě na participační práva dítěte, která mu jsou garantována mezinárodními smlouvami, zejména čl. 12 Úmluvy o právech dítěte. Touto úpravou je brán ohled na právo dítěte na spravedlivý proces (především na participační právo v obecné rovině zakotvené v Evropské úmluvě o výkonu práv dětí).⁵² Dítěti zkrátka musí být dán v rámci soudního řízení prostor k vyjádření jeho názoru.

Dítě uděluje svůj souhlas osobním prohlášením vůči soudu. Dle předchozí právní úpravy v zákoně o rodině bylo možné souhlas udělit i prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, dle aktuální právní úpravy tomu tak již není. Dítě musí být vždy před udělením souhlasu řádně soudem poučeno o důsledcích svého rozhodnutí, kdy toto poučení by mělo být zaneseno do protokolu. Souhlas udělený dítětem je před soudem také zaznamenán do protokolu, jehož správnost dítě potvrdí svým podpisem, a ten je založen do spisu. Pokud by dítě z nějakého důvodu nemohlo protokol podepsat, důvod se na písemném vyhotovení poznamená.

3.1.1.1. Souhlas dítěte staršího dvanácti let

Hranicí dvanácti let věku jsou vázána i obecně participační práva dítěte uvedená v ustanovení § 867 ObčZ, kdy s dosažením věkové hranice dvanácti let je také spojena povinnost soudu vyslechnout názor dítěte a informovat dítě o probíhajícím řízení. Jde tedy o posílení práv dítěte, kterými se dítě účastní rozhodování o záležitostech týkajících se jeho osoby.⁵³ Ovšem každé dítě dospívá různou rychlostí, a proto je zde také důraz na rozumovou, mravní, sociální ale i emoční vyspělost dítěte, kterou má za úkol posoudit soud.

⁵¹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§806-Osobní souhlas osvojovaného dítěte, poučení soudu].

⁵² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Rodinné právo, 3. vydání, Praha: C. K. Beck, 2022, s. 200.

⁵³ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 872.

Pokud soud dojde k přesvědčení, že dítě není dostatečně vyspělé a tedy schopné o své osobě v nutném rozsahu rozhodovat, popřípadě pochopit důsledky svého jednání, souhlas dítěte v takovém případě nebude nutnou podmínkou k úspěšnému osvojení. Toto posouzení by měl vždy provádět soudce, proto není žádoucí, aby výslech dítěte prováděl asistent soudce, vyšší soudní úředník, popřípadě jiný zaměstnanec soudu, neboť by se již nejednalo o úsudek osoby zákonného soudce.⁵⁴

Jak bylo uvedeno výše, povinnost udělit souhlas dítětem není absolutní a to především kvůli rozdílnému tempu vývoje stejně starých dětí, nelze tedy vázat podmínku udělení souhlasu čistě jen k věku dítěte bez jakékoli možnosti se od tohoto pravidla odchýlit.

Zaprvé nebude souhlasu dítěte třeba, pokud udělení souhlasu dítětem bude v rozporu s jeho zájmy. Starší literatura udává jako příklad situaci, kdy dítě vyrůstá v rodině jako vlastní dítě obou rodičů, avšak až v průběhu let je zde snaha rodičovství „nebiologického“ rodiče ztvrdit i právně. Pak lze předpokládat, že pokud by dítě muselo udělit souhlas a muselo by se tedy dozvědět i o tom, že jeden z rodičů není jeho biologickým předkem, i když do této doby žilo s vědomím, že tomu tak je, mohla by mu tím být způsobena citová újma, tudíž by bylo toto udělení souhlasu v rozporu s jeho vlastními zájmy. Ovšem v současné právní úpravě a pak především v mezinárodních úmluvách je zakotveno právo jedince znát svůj původ a dokonce v ustanovení § 836 ObčZ je stanovena povinnost sdělit dítěti, že bylo osvojeno, tudíž uvedený příklad již nepůsobí v dnešní právní úpravě zcela reálně.⁵⁵ Ovšem k této argumentaci, kdy je udělení souhlasu dítěte v rozporu s jeho zájmy, by mělo docházet zcela ve výjimečných případech, neboť naopak rozhodování o záležitostech týkajících se své osoby se dá téměř vždy chápat jako zajišťování svých nejlepších zájmů.

Zadruhé se bude jednat o situace, kdy dítě nedosáhlo dostatečného stupně duševního vývoje, kdy není schopno chápat následky a okolnosti udělení souhlasu s osvojením nebo není schopné vyjádřit svůj názor. Na takové dítě je pak nutné nahlížet jako na dítě, které nedosáhlo věku

⁵⁴ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 872.

⁵⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§806-Souhlas dítěte staršího 12 let s osvojením].

požadovaných dvanácti let. O stupni duševního vývoje má za úkol rozhodnout soud na základě provedeného dokazování. Dítě musí být schopno posoudit a pochopit hmotněprávní i procesněprávní důsledky svého případného rozhodnutí.⁵⁶ Nezbytností u obou těchto výjimek pak je, aby soud takovému dítěti jmenoval opatrovníka, který souhlas udělí za něj.

Právo dítěte udělit souhlas se svým osvojením je jeho osobním absolutním právem, jen ono samo je nadáno jeho výkonem a proto ho nemůže nikdo jiný nahradit úkonem svým (ani zákonný zástupce a dokonce ani soud). Před dosažením věku dvanácti let právo vyjádřit k osvojení souhlas osvojovanému dítěti nenáleží, následně dosažením zmíněného věku je ovšem jeho souhlas podmínkou kladného rozhodnutí o osvojení, bez něhož nelze dítě osvojit. Není podstatné, zda dítě dosáhne věku před návrhem na osvojení, nebo v průběhu řízení, je ale nutné, aby před rozhodnutím o osvojení byl tento souhlas dítětem starším dvanácti let udělen.⁵⁷

Zde vyvstává otázka, jak pojmout nesouhlasné vyjádření dítěte s osvojením, nedisponuje-li právem souhlas projevit. Podle mne by měl být názor dítěte vyslyšen a všichni účastníci řízení by měli vzít stanovisko dítěte na vědomí. Přeci jen se rozhoduje o něm samém, a především v jeho zájmu a jen těžko můžeme za jeho nejlepší zájem označit jednání, se kterým dítě bytostně nesouhlasí a to i přes skutečnost, že dle právního řádu mu nenáleží právo se k danému řízení vyjádřit takovým způsobem, který by bez dalšího působil právní následky.

3.1.1.2. Souhlas dítěte mladšího dvanácti let

Ustanovení § 807 ObčZ upravuje případy, kdy osvojované dítě je mladší dvanácti let. Dle současné právní úpravy není souhlas dítěte mladšího dvanácti let vyžadován a nebude vyžadován ani tehdy, pokud by po duševní stránce bylo dítě mladší vyspělejší, než je očekávaná vyspělost u dítěte staršího dvanácti let. Zkrátka podmínka minimálního věku pro

⁵⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§806-Souhlas dítěte staršího 12 let s osvojením].

⁵⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§807-Souhlas dítěte mladšího 12 let s osvojením].

udělení souhlasu dítěte s osvojením nemůže být za žádných okolností překročena.

V takovém případě uděluje souhlas s osvojením opatrovník dítěte a činí tak jeho jménem. Povinností opatrovníka je, aby dříve, než souhlas s osvojením dítěte udělí, zjistil všechny rozhodné skutečnosti a aby dospěl k závěru, že osvojení je v nejlepším zájmu dítěte. Opatrovník by měl především zjišťovat, zda má dítě blízkou nebo i širší rodinu, která by byla ochotna a schopna se o dítě postarat, měl by získat informace o osvojitelích (pokud jsou známi), o vztahu osvojitelů k osvojovanému dítěti a také by se měl ujistit, že dítě je osvojitelné (zda jsou naplněny podmínky k jeho osvojitelnosti).⁵⁸ Jedná se o opatrovníka ve hmotněprávním postavení a k udělení souhlasu (tedy k úkonu hmotného práva) musí být v usnesení o jeho jmenování výslovně pověřen.

Soud pak má za úkol prověřit, zda opatrovník tuto svou povinnost splnil, ale neznamená to, že by byl sám zbaven povinnosti provádět samostatně v řízení o osvojení vlastní důkazní řízení, které by mělo být ze strany soudu za všech okolností velmi důsledné.

V samotném ustanovení § 807 odst. 1 ObčZ je uvedeno, že: „...opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí.“. Slovo „zpravidla“ ovšem naráží na fakt, že se nejedná o jednoznačný pokyn, ale je možnost opatrovníkem jmenovat k udělení souhlasu za dítě i jinou osobu, zde záleží vždy na úvaze soudu. Nejčastěji ovšem jmenuje soud opatrovníkem právě orgán sociálně-právní ochrany dětí, neboť je to zkrátka praktické, jelikož jde o orgány, které znají poměry v rodině, většinou byly v osvojovacím procesu již aktivní, mají odborný personál a na základě zákona o sociálně-právní ochraně dětí jsou povinny tuto funkci vykonávat.⁵⁹ Zákon nezakazuje jmenování OSPOD hmotněprávním opatrovníkem ani v případě, kdy již byl ve stejném osvojovacím řízení ustanoven

⁵⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§807-Souhlas dítěte mladšího 12 let s osvojením].

⁵⁹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§807-Souhlas osvojovaného dítěte, který udělí jeho jménem opatrovník].

opatrovníkem kolizním, ovšem rozhodnutí o těchto jmenováních musí být soudem zřetelně odlišeno.⁶⁰

Pokud je to jen trochu možné, soud by měl provést rozhovor s dítětem mladším dvanácti let za účelem poskytnutí informací o probíhajícím osvojovacím řízení a současně by měl zjistit jeho názor na samotné osvojení. Soud takto snáze nahlédne do vztahů v rodině, neboť děti jsou zpravidla velmi spontánní a otevřené a vyjádření dítěte by měl posoudit s ohledem na jeho duševní vývoj. O tomto sepíše protokol, který je přidán do spisu.⁶¹

3.1.1.3. Odvolání souhlasu dítětem

Svůj souhlas s osvojením může dítě dle ustanovení § 808 odvolat, a to až do rozhodnutí soudu o osvojení (tedy do právní moci rozsudku o osvojení). Souhlas může dítě odvolat samo (pokud je starší dvanácti let), nebo ho jeho jménem může odvolat opatrovník, neboť i on (i když by se to mělo stávat jen velmi výjimečně) může zpětně dospět k názoru, že osvojení není v zájmu osvojovaného dítěte. Pokud souhlas za dítě udělil opatrovník, avšak dítě do právní moci rozhodnutí o osvojení dosáhne požadovaného věku dvanácti let, odvolání souhlasu provádí již dítě samotné za předpokladu, že je dostatečně duševně vyspělé.

Odvolání souhlasu je vázáno stejnými podmínkami jako jeho udělení, musí být tedy učiněno osobním prohlášením vůči soudu. V této situaci bude mít soudce velmi důležitou úlohu, kdy musí posoudit, zda odvolání souhlasu dítěte je prováděno z opravdu závažných důvodů, kdy osvojení opravdu není nadále v zájmu dítěte nebo zda se jedná o nějakou dočasnou a lehkovážnou příčinu. Ve druhém případě by měl soudce dítěti vysvětlit následky odvolání souhlasu (s přihlédnutím k jeho duševnímu vývoji) a pokusit se mu pomoci celou věc znovu posoudit odpovídajícím způsobem.⁶² Ovšem soudce by měl vyslyšet názor dítěte i přes skutečnost,

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 873.

⁶¹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§808-Odvolání souhlasu osvojovaným dítětem].

⁶² ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§809-Souhlas rodičů osvojovaného dítěte].

že dítě souhlas odvolává právě z nějakého malicherného důvodu. Soudce zkrátka musí vzít toto právní jednání dítěte na vědomí, neboť dítěti náš právní řád toto právo přiznává a zákonodárce nám neurčuje podmínky, které k odvolání musejí být splněny, je to zkrátka vůle dítěte. O odvolání souhlasu bude opět sepsán protokol, který bude založen do spisu a měl by současně obsahovat poučení dítěte o důsledcích tohoto právního jednání.

Zajímavou otázkou, která v této souvislosti vyvstává, je bezesporu situace, kdy by dítě chtělo odvolat blanketový souhlas, tedy souhlas k osvojení udělený bez konkretizace osvojitelů. Otázkou je, zda dítě vůbec blanketový souhlas smí udělit, neboť to ObčZ neupravuje. Tato možnost je upravena pouze v případě souhlasu udělovaného rodiči dítěte. Dle mého názoru, pokud dítě disponuje právem souhlas se svým osvojením udělit (tedy je starší dvanácti let a dokáže plně chápat následky svého jednání), pak může udělit souhlas v jakékoli formě při současném dodržení zákonem stanovených náležitostí tohoto právního jednání. Ovšem myslím si, že v praxi se s tímto jednáním ze strany dítěte často nesetkáváme, jsem toho názoru, že dítě svůj souhlas spíše uděluje až na základě seznámení se s konkrétní osobou osvojitele a svůj souhlas k osvojení tedy uděluje přímo a jen pro tuto konkrétní osobu osvojitele. Ovšem jsem přesvědčena, že pokud by dítě udělilo souhlas blanketový a dalo tak najevo, že především chce být osvojeno a vyjmutο z ústavní péče a osobě osvojitele nepřikládá tedy velkou váhu, pak tento právní úkon musí soud respektovat.

3.1.2. Souhlas rodičů

Jednou z hlavních podmínek kladného rozhodnutí soudu o osvojení nezletilého dítěte je poskytnutí souhlasu s osvojením ze strany rodičů osvojovaného dítěte. Jedná se problematiku dle mého názoru velmi komplikovaně upravenou, neboť zde ObčZ pracuje se spoustou výjimek, kdy tohoto souhlasu ze strany rodičů zapotřebí není a to i přes skutečnost, že v úvodním ustanovení § 809 ObčZ je uvedeno, že „*K osvojení je třeba souhlasu rodičů osvojovaného dítěte.*“ (z čehož by bylo možné dovodit, že existence souhlasu je nutnou podmínkou k osvojení vždy, ovšem z ustanovení následujících je zřejmé, že tomu tak není).

Souhlas rodičů s osvojením upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve své části druhé, hlavě II., dílu 2 (Poměry mezi rodiči a dítětem), oddílu 2 (Osvojení), pododdílu 2 (Souhlas s osvojením) v ustanoveních § 809 – 822.

Rodiče jsou povinni a zároveň oprávněni mít své dítě u sebe, vychovávat jej a v rámci výkonu své rodičovské odpovědnosti své rodičovství uskutečňovat. Mají však i právo dát souhlas k osvojení svého dítěte a ve věci osvojení je zkrátka souhlas rodičů osvojence pravidlem,⁶³ bez něhož k osvojení nemůže dojít.

Souhlas musí udělit oba rodiče osvojovaného dítěte. Pouze za splnění zákonem stanovených podmínek lze osvojit dítě bez souhlasu jeho rodičů. Osvojení bez souhlasu rodičů osvojovaného dítěte je navíc možné pouze na základě formalizovaného postupu, kdy o této možnosti rozhoduje autoritativně soud.⁶⁴ Bude se jednat o případy, kdy jeden z rodičů je po smrti, není znám otec dítěte (není zapsán v rodném listě), není znám pobyt rodiče, nebo rodič nejeví o dítě náležitý zájem. Může nastat i situace, kdy současně probíhá řízení o určení otcovství. V takovém případě musí soud řízení o osvojení přerušit, dokud nebude o otcovství rozhodnuto.

Souhlasy rodičů s osvojením jsou považovány za nejpodstatnější podmínku osvojení dítěte, kdy rodiče nevystupují v tomto případě jen jako zákonní zástupci dítěte, ale především jako osoby, které jsou s dítětem spjaty. Právo udělit souhlas s osvojením je právem osobní povahy (vzniká narozením dítěte a končí jeho zletilostí) stojícím mimo rámec rodičovské odpovědnosti. Jinými slovy i v případě, kdy jsou rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti a soud výslovně nerozhodl o zbavení práva dát souhlas s osvojením, je jejich souhlas s osvojením vyžadován.⁶⁵

Pokud souhlas nemůže poskytnout ani jeden z rodičů, soud za účelem udělení souhlasu ustaví rodičům opatrovníka, který následně může

⁶³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Rodinné právo, 3. vydání, Praha: C. K. Beck, 2022, s. 195.

⁶⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§809-Nutnost souhlasu rodiče].

⁶⁵ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 874.

udělit souhlas k osvojení místo rodičů dítěte.⁶⁶ Opatrovníkovi je stanovena povinnost zjistit důležité okolnosti v procesu osvojení, prověřit budoucí osvojitele, zájem osvojence a tak dále, zkrátka musí zjistit, zda osvojení bude pro dítě vhodné a zda je v jeho nejlepším zájmu.

Pokud jde o náležitosti souhlasu, především musí jít o prohlášení osobní, kdy se vyžaduje, aby se k soudu rodič dostavil a nepřípustné je jeho zastoupení na základě plné moci i jeho pouhé písemné prohlášení, byť by třeba obsahovalo i ověřený podpis. Prohlášení musí být srozumitelné, určité, výslovné, svobodné a časově nijak neomezené jednání. Musí z něj být patrné, zda se jedná o blanketový souhlas, tedy bez vztahu k určitým osvojitelům či o souhlas adresný, tedy přímo ve vztahu ke konkrétním osvojitelům.⁶⁷ Souhlas rodičů učiněný v tísní nebo pod nátlakem je relativně neplatný.⁶⁸

Souhlas s osvojením by tedy měl být osobním a slovním vyjádřením rodiče dítěte, kterým říká, zda s osvojením souhlasí. Nejčastěji je proto prováděn formou výslechu. Ovšem co za předpokladu, že některý z rodičů není slov schopný? Když je například němý? V takové situaci musí být jednoznačně dokázáno, že se jedná o vůli rodiče a to i pokud za něj buď bude mluvit nějaký jeho zástupce nebo pokud svou vůli vyjádří vůči soudu písemně. Ještě si umím představit výslech, kdy soudce klade němému rodiči otázky a on pouze na bázi odpovědí ano či ne pokyvuje hlavou - v takovém případě by se jednalo o souhlas s osvojením vyjádřený konkludentně. V případě, kdy je rodič schopen se vyjádřit „normálně“, tedy umí mluvit, slyší, rozumí kladeným otázkám a chápe následky svého jednání, pak samozřejmě platí, že souhlas může být udělen pouze za podmínek a s náležitostmi, které ObčZ uvádí. Ovšem pokud to z nějakého důvodu možné není (především z důvodů zdravotních), pak je dle mého názoru nejdůležitější, aby bylo nade vší pochybnost jasné, že se opravdu jedná o

⁶⁶ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§809-Souhlas rodičů osvojovaného dítěte].

⁶⁷ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 874 – 875.

⁶⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§810-Forma souhlasu rodiče, poučení soudem].

vůli rodiče a aby důvod, proč udělení souhlasu neprobíhá standardně, byl uveden v protokolu o výslechu rodiče, aby toto právní jednání nebylo možné zpochybnit.

Místem přijetí souhlasu ObčZ označuje výlučně soudy, neboť právě ony rozhodují v řízení o osvojení. Soud přijímá prohlášení souhlasu po náležitém poučení rodiče, který souhlas chce udělit. Poučení spočívá především v tom, že rodiči musí být ze strany soudu objasněna podstata osvojení a jeho důsledky. V protokolu, který sepisuje soud, musí být uvedeno prohlášení rodiče a také skutečnost, že rodič porozuměl poučení ze strany soudu. Poučení by mělo obsahovat i možnost odvolání souhlasu a jeho podmínky. Jedná se tedy o souhlas informovaný. Prohlášení může přijmout kterýkoli okresní soud (i ten, který je místně nepříslušný). O přijetí souhlasu soud sepíše protokol, který se zakládá do samostatného soudního spisu.⁶⁹

K požadavkům a náležitostem souhlasu se ve svém rozhodnutí vyjadřuje i Nejvyšší soud slovy: „*Souhlas zákonného zástupce osvojovaného dítěte s osvojením musí vyhovovat všem požadavkům, které občanský zákoník klade na právní úkony. Souhlas musí být dán před soudem osobně, výslovně a určitě.*“⁷⁰

3.1.2.1. Práva nesvéprávných rodičů

Mohou nastat situace, kdy rodič dítěte není sám plně svéprávný. Typicky půjde o případy, kdy rodič dítěte nedovrší dospělosti. Ustanovení § 811 ObčZ uvádí, že: „*Souhlasu rodiče k osvojení jeho dítěte je třeba i tehdy, nenabyl-li plně svéprávnosti. Rodič, který ještě nedosáhl věku šestnácti let, nemůže dát souhlas k osvojení. Dává-li souhlas rodič, který nenabyl plně svéprávnosti, nelze, aby za něho jednal jeho opatrovník; jeho způsobilost dát souhlas posoudí soud podle obecných ustanovení.*“ Jak je z ustanovení patrné, i nezletilý rodič, který není plně svéprávný, může souhlas k osvojení dát, ovšem pouze za podmínky, že je starší šestnácti let a soud dle obecných ustanovení shledá, že je schopen takové prohlášení sám

⁶⁹ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 874 – 875.

⁷⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2005, sp. zn. 30 Cdo 415/2005.

učinit. Pokud soud shledá, že schopen není, souhlas k osvojení udělit nemůže.⁷¹ Pokud rodič nedosáhl věku šestnácti let, nemůže dle této právní úpravy souhlas k osvojení za žádných okolností poskytnout a to ani v případě, kdy je dostatečně rozumově a mravně vyspělý a své jednání a jeho důsledky dokáže dostatečně rozpoznat. Nic však nebrání tomu, aby rodič udělil souhlas s osvojením po dosažení věku šestnácti let i k dítěti, které se narodilo předtím, než dosáhl tohoto věku.⁷²

Jednoznačně v tomto případě jde do sporu ochrana práv nesvéprávných rodičů s ochranou práv dětí narozeným těmto rodičům. Dá se vlastně říci, že jde do sporu jeden a ten samý objekt ochrany, neboť nesvéprávnými rodiči jsou typicky také osoby, které lze nazývat dětmi. Je otázkou, čí zájmy postavit výše. Ovšem myslím si, že rodič, který je sám dítětem, zkrátka nemůže svému dítěti poskytnout plnohodnotné zázemí, ať už z materiální stránky, kdy ve většině případů neměli tito rodiče ani šanci začít pracovat vzhledem ke svému nízkému věku a povinné školní docházce, nebo z citové stránky, kdy oni sami ještě nejsou dostatečně vyspělí a je pro ně jistě velmi těžké starat se o jiného, když sami by občas potřebovali ještě nějakou rodičovskou podporu. Dle mého názoru v tomto ustanovení zákonodárce mírně pochybil, když postavil práva nesvéprávných rodičů nad práva novorozenečích dětí a myslím si, že naprostá většina osvojitelů takovému dítěti dokáže poskytnout daleko kvalitnější a mnohdy i láskyplnější zázemí než nezletilý rodič. Ovšem samozřejmě rozumím tomu, že bychom měli především chránit pokrevní vazby dítěte a pravděpodobně přesně z tohoto důvodu jsou práva nesvéprávných rodičů postavena nad práva těchto dětí. Myslím si, že v praxi se o takové miminko nakonec stejně stará rodič nezletilého rodiče a nikoli sám nesvéprávný rodič, neboť on na to zkrátka ve většině případů nebude dostatečně vyzrálý a ani připravený. Otázkou pak je, zda tedy tato úprava neztrácí svůj význam.

⁷¹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§811-Souhlas rodiče, který není plně svéprávný].

⁷² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§811-Souhlas rodiče, který nenabyl plné svéprávnosti].

Je nezbytností, aby u všech rodičů, kteří udělují souhlas s osvojením, měl soud jistotu toho, že jsou plně svéprávní, případně pokud jim byla svéprávnost omezena tak musí být obeznámen s rozsahem omezení. Ustanovení § 812 ObčZ stanovuje, že pokud byla svéprávnost rodiče omezena, může pak rodič ve věcech osvojení (včetně udělení souhlasu) právně jednat pouze v tom rozsahu, ve kterém na svéprávnosti omezen nebyl. To by mělo znamenat, že při posuzování svéprávnosti kteréhokoli jedince, by měl soud rovnou rozhodnout také o tom, zda je tento jedinec způsobilý pochopit a zvážit důsledky případného osvojení a v rozsudku týkajícím se rozhodnutí o svéprávnosti, by pak měl rozhodnout i o této oblasti.⁷³ Jak již bylo uvedeno, souhlas s osvojením stojí mimo rodičovskou odpovědnost, tudíž pokud by byl rodič omezen na výkonu rodičovské odpovědnosti, neznamená to, že automaticky není zapotřebí jeho souhlasu a takovéto omezení na svéprávnosti nemá na udělení souhlasu žádný vliv. V praxi probíhá ověření svéprávnosti výpisem z centrální evidence obyvatel, kdy si soud současně s prohlášením o udělení souhlasu ověří, zda nebyla rodiči svéprávnost omezena. Pokud je rodič omezen na svéprávnosti, je pro soud důležité znát podrobný výrok rozhodnutí, v němž je uveden rozsah tohoto omezení.⁷⁴

3.1.2.2. Lhůty

Další podmínkou pro účinný souhlas s osvojením je zachování lhůt, po které nelze tento souhlas udělit. Lhůta je rozdílná pro matku a pro otce. Matka má pro udělení souhlasu delší časový odstup od porodu, a to z toho důvodu, že může být po porodu rozrušena a hormonálně ovlivněna. Matce tedy ObčZ poskytuje tzv. zvýšenou ochranu před případným unáhleným rozhodnutím a je jí ponechán prostor pro vytvoření vztahu k dítěti. Lhůta matky činí šest týdnů od narození dítěte, otec může udělit souhlas ihned po jeho narození, nikoli však před narozením. Pokud bude udělen souhlas před lhůtou stanovenou ObčZ, soud na tuto situaci nahlíží jako kdyby souhlas udělen nebyl a nesmí tento souhlas akceptovat. V minulosti v dřívější právní

⁷³ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§812-Rozsah jednání rodiče, jehož svéprávnost byla omezena].

⁷⁴ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 876.

úpravě lhůta stanovená nebyla a mohlo tak docházet k vyvíjení nátlaku a případné manipulaci s matkou dítěte, která na tom nemusela být psychicky úplně nejlépe vzhledem k nedávnému porodu. Ještě více to bylo umocněno u rodiček, které se nacházely v těžké životní či finanční situaci.⁷⁵ Tyto lhůty byly v ObčZ zavedeny na základě podepsání Evropské úmluvy o ochraně dětí Českou republikou. Rodiče mohou projevit svůj souhlas společně nebo i nezávisle na sobě, tento fakt má následně vliv v počítání lhůt pro navazující úkony v řízení o osvojení.⁷⁶

3.1.2.3. Kategorizace souhlasu rodičů s osvojením

Můžeme hovořit o dvou typech souhlasu. Souhlas adresný (ve vztahu k určitým specifikovaným osvojitelům), nebo blanketní (bez vztahu k určitým osvojitelům). Rozdílem mezi těmito druhy je skutečnost, zda rodič zná osobu budoucího osvojitele či nikoli.

U adresného souhlasu je zapotřebí, aby byla osoba osvojitele konkrétně určena. Je zde tedy předpoklad, že tato osoba je rodiči dítěte známá. Tento souhlas je podkladem pro nezprostředkované osvojení, tedy je zde vyloučena činnost směřující k seznámení rodičů a budoucích osvojitelů třetí osobou.

Naproti tomu v blanketním souhlasu rodič pouze prohlašuje svou vůli a s ní svůj souhlas k osvojení jakékoliv osobě, kterou v procesu zprostředkování osvojení označí za vhodnou soud. Tímto souhlasem se rodič vlastně vzdává práva v budoucnu rozhodnout nebo se jakkoliv podílet na výběru budoucího osvojitele. Pokud je udělen před soudem blanketní souhlas, předpokládá se nutnost zprostředkování osvojení, které se řídí dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí.⁷⁷ Pokud je před soudem udělen tento typ souhlasu, soud je povinen o této skutečnosti vyrozumět místně příslušný

⁷⁵ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 135.

⁷⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§813-Časové omezení poskytnutí souhlasu rodiče].

⁷⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§814-Určení osoby budoucího osvojitele v souhlasu s osvojením].

orgán sociálně-právní ochrany dětí, který následně může zahájit proces zprostředkování osvojení.

V rovině procesní jsou si tyto typy souhlasů rovny, vyvolávají stejné následky, ovšem zmínila bych jednu výjimku, kterou zakotvuje ustanovení § 815, ve kterém je uveden specifický zánik účinnosti souhlasu u adresného souhlasu. Bude se jednat o situace, kde osvojení nebude nakonec ve fázi před soudem uskutečněno a to buď z vůle budoucích osvojitelů (vezmou návrh na osvojení zpět) nebo soud neshledá naplnění podmínek pro osvojení (zamítnutí návrhu). Tento souhlas tak ztratí svou účinnost, neboť byl udělen pouze pro tyto konkrétní budoucí osvojitele. Neznamená to ovšem, že souhlas jako takový zanikl, pouze se k němu nadále nedá přihlížet.⁷⁸ V takovém případě musí proces osvojení začít znovu od začátku, kdy je nutné, aby rodiče udělili souhlas nový, ať už adresný k jiným vybraným potenciálním osvojitelům, nebo souhlas blanketní.

3.1.2.4. Účinnost souhlasu

Souhlas k osvojení je účinný od okamžiku, kdy byl soudem přijat, nicméně jeho trvání není neomezené. ObčZ v ustanovení § 816 upravuje obecný zánik účinnosti souhlasu, kdy bez ohledu na to, zda je souhlas dán určité osobě osvojitele nebo obecně, je doba jeho účinnosti stanovena v délce šesti let (jedná se o lhůtu zákonnou). Je totiž možné, že po určité době se mohou podmínky či postoj rodičů k osvojení změnit, mohou se změnit jejich osobní poměry a mohou mít odlišné materiální zabezpečení, než tomu bylo v době udělení souhlasu.⁷⁹ Doba dle mého názoru není ani příliš krátká, aby způsobila potíže při procesu osvojování (je třeba podotknout, že souhlas musí být platný až do nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení) a současně je dostatečně dlouhá na to, aby nebylo možné obnovit vztah mezi dítětem a jeho biologickými rodiči. Současně je dobré zamyslet se nad tím, že pokud k osvojení nedošlo po dobu šesti let, je nejspíše nereálné, že k němu nakonec dojde.

⁷⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§814-Určení osoby budoucího osvojitele v souhlasu s osvojením].

⁷⁹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§816-Pozbytí účinnosti souhlasu rodičů uplynutím zákonné lhůty].

Pozbytím účinnosti souhlasu zaniká možnost si nezletilého osvojit a je nutné získat souhlas nový, popřípadě souhlas nahradit jiným způsobem. K tomuto zániku dochází během času, nejde o aktivní úkon rodičů osvojence. Pokud k tomuto pozbytí dojde během řízení o osvojení, nemůže soud řízení dokončit, neboť dítě není nadále osvojitelné.⁸⁰

3.1.2.5. Právo rodiče odvolat souhlas

Prohlášení souhlasu s osvojením samozřejmě není úkonem, který je nezvratný nebo absolutní, ustanovení § 817 nám ukládá tříměsíční lhůtu, ve které je možné souhlas rodiče s osvojením dítěte odvolat bez udání důvodu a současně stanovuje i dva případy, kdy to lze i po uplynutí tříměsíční lhůty.

Pokud jde o odvolání souhlasu v zákonné tříměsíční lhůtě (od jeho udělení), jedná se o dobu, ve které si rodiče jednoduše mohou rozmyslet, že dítě nechtějí nechat osvojit. Současně v této lhůtě nelze činit ze strany soudu žádná zásadní opatření, proces osvojení nemůže pokračovat a dítě by nemělo být v tomto časovém úseku ani předáno do péče budoucích osvojitelů, neboť je zde vždy možnost, že rodiče svůj souhlas odvolají.⁸¹ Jedná se o ustanovení, které chrání rodiče, posiluje jejich práva a podporuje výchovu dítěte v biologické rodině. Délka této lhůty je dostatečná k tomu, aby rodič mohl přehodnotit své jednání a současně tato doba zásadním způsobem negativně neovlivní zájmy dítěte v procesu osvojení.

Uplynutím této tříměsíční lhůty se pozastavují práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti a dítěti má být jmenován poručník. Současně je uplynutím této doby umožněno soudu rozhodnout o svěření dítěte do péče před osvojením (to nebylo do této doby možné) a po dobu, kdy se dítě nachází v této péči, se pozastavuje i vyživovací povinnost rodičů k dítěti.⁸² V tomto okamžiku ovšem právo na odvolání souhlasu zcela nezaniká, jen je vázáno na splnění dalších podmínek.

⁸⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§816-Obecný zánik účinnosti souhlasu].

⁸¹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§817-Odvolání souhlasu rodičů].

⁸² PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 878.

Jak již bylo zmíněno, ObčZ prolomil hranici tří měsíců k odvolání souhlasu s osvojením a to ze dvou taxativně vymezených důvodů. První možností je, že souhlas lze odvolat po lhůtě tehdy, pokud dítě ještě nebylo předáno do péče před osvojením budoucímu osvojiteli. Druhý případ potom nastává, když dítě již bylo předáno do péče budoucího osvojitele, avšak rodiče požádají o jeho vydání, neboť tvrdí, že je v zájmu dítěte, aby bylo se svými rodiči. Opět je zde tedy posílena ochrana biologických rodičů. Zde již bude záležet na konkrétních okolnostech případu, na provedených důkazech a na konečném rozhodnutí soudu, zda dítě bude z péče před osvojením vydáno zpět jeho rodičům.⁸³ V tomto případě musí rozhodnout soud, neboť je zasaženo jak do práv dítěte, tak do práv potencionálních osvojitelů.

Samotné odvolání souhlasu je vázáno stejnými podmínkami a postupy jako jeho udělení, tedy musí být učiněn osobním prohlášením vůči soudu a musí splňovat náležitosti právního jednání.

3.1.2.6. Výjimky z nutnosti udělení souhlasu rodiči

V praxi může dojít k případům, kdy jednoduše nelze souhlasu rodiče s osvojením dosáhnout nebo by to bylo velmi zdlouhavé a obtížné. ObčZ pracuje i s takovou variantou a to v ustanoveních § 818 a 819. Jedná se o případy, kdy k osvojení nezletilého nebude souhlasu rodiče zapotřebí, lze k tomu ovšem přistoupit jen ve výjimečných případech, kdy není možné souhlas rodiče získat a současně pouze v případech, které výslovně upravuje zákon. Souhlas rodiče nebude vyžadován jen v těch taxativně uvedených případech, kdy zájem dítěte převáží právo rodiče rozhodovat o možnosti osvojení dítěte (právo projevit svou vůli prostřednictvím souhlasu nebo nesouhlasu).⁸⁴

V ustanovení § 818 odst. 1 ObčZ jsou vyjmenovány tři situace, kdy není třeba souhlasu rodiče s osvojením. Zprv je o situace, kdy byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas

⁸³ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§817-Odvolání souhlasu rodičů].

⁸⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§818-Osvojení bez souhlasu rodiče].

k osvojení. Druhý případ nastane, když rodič není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání či je ovládnout. A třetí možností je, že se rodič zdržuje na neznámém místě a toto místo se nepodaří soudu v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti. O tom, zda je možné dítě osvojit bez souhlasu rodiče musí vždy rozhodnout soud a to i v případě zbavení rodičů rodičovské odpovědnosti a práva udělit souhlas s osvojením (i když v praxi k tomuto řízení dojde většinou dříve, než bude zahájeno řízení o osvojení).

Zbavení rodičovské odpovědnosti a práva dát souhlas s osvojením dle ustanovení § 818 odst. 1 písm. a) ObčZ je jedním z nejzávažnějších zásahů do práv člověka (rodiče). Zpravidla půjde o sankci za závažné porušení povinností rodičů vůči jejich dítěti spojenou se sankcí trestněprávní.⁸⁵ V této situaci již existuje pravomocné rozhodnutí soudu, kterým byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a současně musí rozhodnutí obsahovat výrok o tom, že byl rodič zbaven také práva udělit souhlas s osvojením.⁸⁶ Pokud ve výroku soudního rozhodnutí bude pouze výrok o zbavení rodičovské odpovědnosti, pak dítě nelze bez souhlasu osvojit. Obě podmínky musí být zkrátka splněny kumulativně, aby bylo možné dle tohoto ustanovení rozhodnout o osvojení i bez souhlasu rodiče dítěte.

Pokud rodič není schopen dle ustanovení § 818 odst. 1 písm. b) ObčZ projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout, je zde třeba samostatného incidenčního řízení, ve kterém bude mít soud za úkol určit, zda je či není potřeba souhlasu rodiče s osvojením. Může se jednat o případy, kdy se u rodiče projevuje neschopnost projevit svou vůli, ovládat své jednání nebo posoudit jeho následky nebo byl již rodič ve svéprávnosti omezen, ovšem nebylo rozhodnuto o právu dát souhlas k osvojení.⁸⁷ V praxi se může například jednat o případy, kdy je rodič

⁸⁵ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§818-Objektivní důvody nepotřebnosti souhlasu rodiče s osvojením].

⁸⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§818-Osvojení bez souhlasu rodiče].

⁸⁷ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 879.

v kómatu, není schopen komunikace v důsledku zdravotního postižení, trpí mentální retardací, těžkou demencí, záchvaty agrese či naopak těžkými depresemi. Soud by měl takového rodiče vyslechnout, vyslechnout osoby mu blízké a případně si opatřit i zdravotnickou dokumentaci takového rodiče. Může také požadovat vypracování znaleckého posudku k posouzení zdravotního stavu.⁸⁸

Třetím důvodem, kdy není dle ustanovení § 818 odst. 1 písm. c) ObčZ vyžadován souhlas rodiče s osvojením, je skutečnost, že se rodič nezdržuje v místě svého bydliště a jeho pobyt se nepodaří zjistit. Půjde o případy, kdy rodič zanechá dítě po porodu v nemocnici nebo ho odloží, pak pobyt rodiče není znám „od samého počátku“.⁸⁹ Pro toto vyšetřování je třeba zahájit samostatné řízení, ve kterém je zapotřebí využít centrálních registrů, vyslechnout řadu svědků a spolupracovat s ostatními orgány veřejné moci (především s policejními orgány). Musí být zřejmé, že soud činil kroky k tomu, aby pobyt rodiče vypátral a nejedná se o pouhou formalitu v řízení.

V druhém odstavci ustanovení § 818 ObčZ větě první je uvedeno, že: *„Jsou-li tyto skutečnosti dány u obou rodičů, vyžaduje se k osvojení souhlas poručníka, popřípadě souhlas opatrovníka, kterého k tomu účelu jmenuje soud; to platí i v případě, že oba rodiče zemřeli nebo že rodičovství k osvojovanému dítěti nebylo určeno.“*

Souhlas poručníka bude nutný v případě, kdy byli rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas s osvojením, pak také u dětí, kterým zemřeli oba rodiče a u dětí tzv. nalezených (např. odložených do babyboxů). Poručník v tomto případě zaujímá místo zákonného zástupce, kdy tuto funkci vykonává zpravidla již před tím, než je zahájeno řízení o osvojení dítěte, protože nutnost jmenovat poručníka vzniká již v okamžiku, kdy není nikdo, kdo by mohl vykonávat plně

⁸⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§818-Objektivní důvody nepotřebnosti souhlasu rodiče s osvojením].

⁸⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§818-Osvojení bez souhlasu rodiče].

rodičovskou odpovědnost vůči dítěti.⁹⁰ Z ustanovení § 928 ObčZ vyplývá, že poručník má být jmenován, pokud rodiče nejsou schopni poskytnout dítěti náležitou a plnou ochranu jeho práv a zájmů.

Oproti tomu souhlas opatrovníka je zapotřebí v případech, kdy souhlas rodičů s osvojením není nutný z důvodu jejich neznámého pobytu nebo neschopnosti projevit svou vůli či rozpoznat následky svého jednání. Opatrovník bude jmenován pouze za účelem poskytnutí souhlasu s osvojením za rodiče dítěte. Po poskytnutí souhlasu jeho funkce zaniká. Soud může o jmenování opatrovníka rozhodnout rovnou v rozhodnutí o nepotřebnosti souhlasu rodiče dítěte, nebo případně samostatným rozhodnutím. Soud má volnost v tom smyslu, že může rozhodnout, koho opatrovníkem pro udělení souhlasu jmenuje. Nejčastěji je tímto opatrovníkem volen místě příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, který v sobě koncentruje i další výkon hmotněprávního opatrovnictví osvojeného dítěte.⁹¹

Než jmenovaný poručník, popřípadě opatrovník, vyjádří svůj souhlas nebo nesouhlas s osvojením dítěte, musí zjistit všechny okolnosti osvojení a všechny rozhodné skutečnosti, které mohou mít na udělení souhlasu vliv. Soud by měl současně zjišťovat, zda dítě nemá blízké příbuzné, kteří by byli ochotni a schopni se o něj postarat a také vyslechnout osobu, v jejíž péči se nezletilý v nynější době nalézá.

Jelikož poručník (popř. opatrovník) uděluje souhlas za rodiče dítěte, forma i postup udělení souhlasu musí být totožné jako kdyby souhlas uděloval rodič, tedy osobním prohlášením vůči soudu.

Zvláštním případem je problematika utajených porodů, kdy rodičovství matky je známo, avšak je utajeno. Dle zákona o rodině to bylo upraveno tak, že matce i v tomto režimu zůstávala práva a povinnosti rodiče v plném rozsahu (jak rodičovská odpovědnost, tak statusová práva a samozřejmě i právo udělit souhlas s osvojením). Poté v případě, že mělo

⁹⁰ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 880.

⁹¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§818-Osvojení bez souhlasu rodiče].

dojít k osvojení takového dítěte mu bohužel nebylo možné ustanovit poručníka, který by poskytl souhlas na místo rodiče právě z toho důvodu, že matce náležela plná rodičovská odpovědnost, i když ji reálně nevykonávala. Z tohoto vyplývalo, že k osvojení mohlo dojít jen, pokud souhlas udělí rodič dítěte (tedy v tomto případě matka) nebo pokud soud rozhodne, že souhlasu rodiče není třeba (v takovém případě bylo nutné rozhodnout o účastenství matky na řízení). Matrika je ze zákona oprávněna umožnit nahlédnutí do sbírky listin pouze matce anebo dítěti (po dovršení věku jeho dvanácti let). Ovšem současně je matrika povinna poskytnout kopii sbírky listin pro úřední potřebu státních orgánů (tedy i soudu). Tímto způsobem se soud může dozvědět totožnost matky a následně je možné požádat o souhlas s osvojením přímo jí. Pokud ovšem matrika nechtěla kopii sbírky listin poskytnout a totožnost matky nebyla zjištěna, bylo možné jednání matky kvalifikovat jako nezáměr rodiče, popřípadě bylo možné v jednání matky spatřovat význam ustanovení o neznámém pobytu, neboť pokud je matka neznámé totožnosti, nelze zjistit ani její pobyt.⁹² V ObčZ je nyní v ustanovení § 928 uvedeno, že: *„Není-li tu žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, soud jmenuje dítěti poručníka.“* Z tohoto plyne, že pokud matka porodila dítě v utajeném režimu, pak z povahy věci nechce nést vůči dítěti rodičovskou odpovědnost a je více než zřejmé, že ji ani nevykonává v plném rozsahu, a v takovém případě by dle tohoto ustanovení měl být dítěti okamžitě ustanoven poručník, který bude místo matky rodičovskou odpovědnost vykonávat a současně disponovat právem udělit souhlas s osvojením za rodiče dítěte. Nemělo by tedy nadále docházet k případům, kdy si soudce vyžádá spis od matriky za účelem zjištění totožnosti matky osvojovaného dítěte a vyžadovat po matce osobní souhlas s jeho osvojením.

Ustanovení § 819 ObčZ stanovuje další důvod, kdy není třeba souhlasu rodiče s osvojením. Jedná se o rodiče, který zjevně nemá o dítě zájem, tento zájem soustavně a opravdově neprojevuje a tím trvale porušuje své povinnosti rodiče. Půjde o případy, kdy rodiče neprojevují opravdový zájem o dítě a přitom pokud by dítě nebylo osvojeno, znamenalo by to pro

⁹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§819-Nezáměr].

něj zřejmou újmu. Lze hovořit o absenci snahy o dítě osobně pečovat, pravidelně ho navštěvovat, být s ním v kontaktu, plnit vyživovací povinnost a tak dále. Pak také půjde o případy, kdy rodiče neprojevují o dítě vůbec žádný zájem a takto trvale a hrubě porušují své rodičovské povinnosti a to až tak, že to může ohrozit fyzické či psychické zdraví dítěte.⁹³ Může jít o chování úmyslné i nedbalostní, ovšem vždy musí být soustavné (nemůže jít o výjimečnou situaci).

Povinnosti rodiče jsou vymezeny přímo v ObčZ v rámci úpravy rodič-dítě a dělí se do tří skupin, a to na povinnosti ve vztahu k osobě a osobnosti dítěte, dále na povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti a na povinnosti vztahující se k vyživovací povinnosti. Porušování povinností rodiče lze spatřit v nedostatečném uspokojování tělesných potřeb dítěte (nezajištění výživy), v porušování povinností ve výchově a vzdělání (nedostatečná péče o mravní a rozumový vývoj dítěte), v zanedbání zdravotní péče dítěte, nebo například v neuspokojování citových potřeb dítěte.⁹⁴

Ustanovení o nezájmu nelze užít, pokud bude zjištěno, že se rodiče dostali bez vlastního zavinění do značné nouze nebo tísně a dá se předpokládat, že tuto situaci překonají.

V praxi jde tedy o případy, kdy je rodič plně svéprávný, není nepřičetný ani nezvěstný, nebyl zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas s osvojením, ale „*neprojevuje soustavně o dítě opravdový zájem a tím trvale porušuje své povinnosti rodiče a trvá-li tato situace alespoň tři měsíce*“.⁹⁵

O zjevnosti nezájmu lze tedy hovořit, pokud se rodiče po dobu tří měsíců chovali způsobem, který lze označit za hrubé porušování rodičovských povinností. Pokud péči zanedbávají, ovšem nelze v tom sledovat „hrubé“ porušení rodičovských povinností, je povinností orgánu

⁹³ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§819-Nezájem rodiče o dítě jako subjektivní důvod nepotřebnosti jeho souhlasu s osvojením].

⁹⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§819-Nezájem].

⁹⁵ KRÍSTEK, Adam. Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s.

sociálně-právní ochrany dětí je poučit o možných důsledcích zanedbávání péče o dítě a od takového poučení musí následně uběhnout alespoň tři měsíce. V takových případech je možno při vhodné práci s rodinou porušování povinností napravit a pokusit se také odstranit příčiny, kvůli kterým k porušování docházelo. Je nutné, aby rodiči bylo poradenství a pomoc ze strany OSPOD dle zvláštního předpisu poskytnuto. Pokud i přes tuto podporu a pomoc rodič nepřestane své povinnosti porušovat, je orgán sociálně-právní ochrany dětí povinen podat návrh na určení, že k osvojení dítěte není třeba souhlasu rodiče.⁹⁶

Takové poučení není potřeba, pokud se rodiče přestěhovali a nesdělili orgánu sociálně-právní ochrany dětí své nové bydliště a do tří měsíců se novou adresu nepodařilo zjistit ani jiným způsobem. Toto jednání rodiče lze chápat jako opuštění dítěte, kdy se tímto aktem rodič sám vzdává práva o dítě pečovat a přestane se o něj dobrovolně zajímat. Lhůta tří měsíců běží od prvního poučení rodičů, případně od prvního úkonu směřujícímu k zjištění nové adresy rodičů. Nesmí ovšem skončit dříve než šest měsíců od narození dítěte.⁹⁷

Jako hrubé porušování povinností rodiče lze například hodnotit dlouhodobé vyhýbání se plnění vyživovací povinnosti vůči dítěti, přestože je rodič dostatečně materiálně zajištěn k jejímu plnění a kdy toto neplnění výrazně ohrožuje zdraví dítěte. Dále se může jednat o dlouhodobé neplnění rodičovských práv a povinností, trvalé ponechání dítěte ve výchovném zařízení spojené s nezájmem o toto dítě pečovat a s neprojevením snahy převzít je do rodinné výchovy, dále nemorální způsob života rodičů a jejich soustavné neplnění vyživovací povinnosti nebo pokud rodič o dítě po dlouhou dobu neprojevil žádný zájem (neposílá mu žádné dárky, nad rámec běžného výživného mu neposkytuje ničeho navíc, neinformuje se o jeho zdravotním stavu, prospěchu ve škole, nepokouší se s dítětem navazovat kontakt atd.).⁹⁸

⁹⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§819-Nezájem].

⁹⁷ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§819-Nezájem rodiče o dítě jako subjektivní důvod nepotřebnosti jeho souhlasu s osvojením].

⁹⁸ Rozhodnutí NS 30 Cdo 1721/2009 ze dne 6. 8. 2009.

Ovšem aby mohl být rodič rodičovské odpovědnosti zbaven, musí zanedbávání péče dosáhnout takového stupně, že zbavení rodičovské odpovědnosti a odejmutí práva udělit souhlas s osvojením je jediným prostředkem k ochraně dítěte a současně musí být zřejmé, že rodič povinnosti vůči dítěti plnit mohl. Výklad přijatý ústavním soudem hovoří o nutnosti zkoumání chování rodiče i po podání návrhu na zbavení rodiče práva k poskytnutí souhlasu s osvojením, neboť dle ÚS jde o vyšší právní princip, který můžeme nalézt v čl. 10 Listiny základních práv a svobod (ochrana rodinného života). Z tohoto plyne, že soud má povinnost při rozhodování o odejmutí práva rodiče na udělení souhlasu zkoumat, zda nezájem pokračuje i v průběhu řízení. Nesmí se ale jednat pouze o formální zájem, kdy jeho účelem je ztížení procesu osvojení, zájem musí být opravdový a musí být odrazem skutečného zájmu o dítě.⁹⁹ Toto posouzení provádí soud a je jeho úkolem rozhodnout, zda bude v zájmu dítěte zůstat u biologických rodičů, kteří do této doby o dítě nejevili zájem a hrubě porušovali své rodičovské povinnosti, nebo rozhodnout kladně o osvojení dítěte.

Ústavní soud se k pojmu zjevného nezájmu vyjádřil zásadním způsobem ve svém nálezu ze dne 28. 1. 2004, ve kterém uvedl, že: „*Při rozhodování o neexistenci opravdového zájmu rodičů o děti musí soud především posoudit, zda, popř. jaký mají rodiče skutečný vnitřní vztah k dětem. Soud se tedy musí zabývat i hodnocením vnějších projevů rodičů vůči dětem, vůči orgánům ve věci rozhodujícím apod., to vše s přihlédnutím k jejich snaze a možnostem, k jejich sociálním poměrům, schopnosti jejich sociální orientace, stupni jejich inteligence a vzdělání.*“¹⁰⁰

3.1.2.7. Řízení o potřebnosti souhlasu rodiče s osvojením

„Soud rozhoduje ve zvláštním řízení, je-li, nebo není-li třeba k osvojení souhlasu rodiče. Rozhodne-li soud, že k osvojení není třeba souhlasu obou rodičů, je k osvojení zapotřebí souhlasu opatrovníka, kterého soud k tomu účelu jmenuje. Dříve než dá opatrovník souhlas, zjistí všechny

⁹⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§819-Nezájem].

¹⁰⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 1. 2004, sp. Zn. I. ÚS 669/02.

rozhodné skutečnosti týkající se osvojovaného dítěte a jeho rodiny, které by mohly mít vliv na rozhodnutí o osvojení; zejména zjistí, má-li osvojované dítě blízké příbuzné, kteří mají zájem o ně pečovat, a vyslechne toho, v jehož péči se osvojované dítě právě nalézá.“. Takto upravuje řízení o potřebnosti souhlasu ustanovení § 821 ObčZ.

Z výše uvedeného lze dovodit, že pro určení potřebnosti souhlasu rodiče s osvojením bude probíhat zvláštní samostatné řízení, neboť i ZŘS v případě tohoto řízení připouští rozdílné účastenství (řízení má jiné subjekty, než řízení o osvojení). Toto řízení bude vždy probíhat na základě ustanovení § 818 odst. 1 písm. b) a c) a § 820 ObčZ, tedy z důvodu, že rodič není schopen rozpoznat následky svého jednání nebo se nachází na neznámém místě nebo nejeví zájem o dítě. Pokud jde o situaci dle ustanovení § 818 odst. 1 písm. a) ObčZ, kdy rodič byl zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva udělit souhlas s osvojením, tak to nemůže být předmětem řízení dle § 821 ObčZ, neboť právo udělit souhlas mu již bylo odňato, tudíž soud nemá o čem rozhodovat. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí zakotvuje zvláštní aktivní legitimaci, kdy dle § 14 odst. 1 tohoto zákona je možné, aby návrh soudu na rozhodnutí, zda je třeba souhlasu rodiče s osvojením, podal obecní úřad obce s rozšířenou působností.¹⁰¹

Účastníky řízení jsou navrhovatel, rodiče dítěte (případně zákonný zástupce dítěte) a kolizní opatrovník, který zastupuje dítě. Účastníky nikdy nejsou budoucí osvojitelé. Místně příslušný je obecný soud osvojení. Soud v tomto řízení rozhoduje rozsudkem. Právní mocí rozsudku, kterým soud rozhodl, že souhlas rodiče není zapotřebí, přestává být rodič účastníkem řízení o osvojení a soud jmenuje dítěti opatrovníka, kdy účelem tohoto jmenování je, aby opatrovník udělil souhlas s osvojením namísto rodiče.¹⁰² Soud jej ustanoví z úřední povinnosti, jakmile jsou pro toto rozhodnutí splněny podmínky.¹⁰³ Pokud dojde ke změně poměrů na straně rodiče, může

¹⁰¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§821-Řízení, je-li, nebo není-li třeba k osvojení souhlasu rodiče].

¹⁰² PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 881.

¹⁰³ SVOBODA, Karel. Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 80.

soud do právní moci rozhodnutí o osvojení dítěte zrušit toto rozhodnutí, kterým bylo určeno, že souhlas rodiče s osvojením není třeba. Pokud byl návrh na změnu rozhodnutí zamítnut, opětovně lze návrh podat po uplynutí jednoho roku od rozhodnutí, kterým byl předešlý návrh zamítnut.¹⁰⁴

Jmenovaný opatrovník není zástupcem dítěte, ale ani zástupcem rodičů, neboť souhlas za dítě uděluje jiný opatrovník a zájmy rodičů a dítěte jsou v tomto řízení rozdílné. Opatrovník tedy bude v postavení osoby, která zkrátka dává souhlas s osvojením za situace, kdy ho neudělují rodiče. Rozhoduje dle svého nejlepšího mínění, zda jsou objektivně dány skutečnosti, kdy osvojení není v rozporu se zájmy na straně rodičů osvojovaného dítěte.¹⁰⁵ Je nutné zdůraznit, že se rozhodnutí o odejmutí práva rodiče udělit souhlas s osvojením musí týkat obou rodičů. Pokud totiž rozhodnutí dopadá jen na jednoho z nich, právo udělit souhlas s osvojením vykonává rodič druhý.

Pokud opatrovník poskytuje souhlas za rodiče, vyvstává otázka, zda může udělit pouze adresný souhlas nebo i souhlas blanketní. Důležité je podotknout, že právní úprava opatrovníkovi nezakazuje udělení souhlasu, který se nevztahuje ke konkrétním osvojitelům. Opatrovník stojí na místě rodičů dítěte a rodiče mohou souhlas udělit v obou formách, proto by měl být blanketní souhlas opatrovníka přijatelný. Ovšem pouze pokud opatrovník řádně provede veškerá šetření v rodině dítěte a vyslechne osobu, v jejíž péči se dítě nyní nachází.¹⁰⁶

ObčZ výslovně neurčuje, koho má soud jmenovat opatrovníkem, ovšem na opatrovníka je v tomto řízení kladena spousta povinností, které musí splnit a tato skutečnost by měla mít na výběr opatrovníka značný vliv. Jelikož opatrovník má za úkol zjistit poměry v rodině dítěte, vztah dítěte s rodiči a vztah k příbuzným, musí vyslechnout osobu, která o dítě pečuje (pokud je dítě v ústavní výchově, měl by si zažádat o zprávu z tohoto zařízení), musí spolupracovat se soudem a tak dále, je z praktického

¹⁰⁴ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 881.

¹⁰⁵ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 882.

¹⁰⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§821-Řízení, je-li, nebo není-li třeba k osvojení souhlasu rodiče].

hlediska nejjednodušší, aby do funkce opatrovníka byl jmenován OSPOD. Pokud by měla být jmenována fyzická osoba, musí se jmenováním své osoby do funkce opatrovníka souhlasit, kdežto obecnímu úřadu s rozšířenou působností to ukládá jako povinnost zvláštní zákon. Pokud pak bude opatrovníkem opravdu jmenován orgán sociálně-právní ochrany dětí, je nutné zajistit, aby se jednalo o jiný orgán, než který zastupuje osvojence v řízení o osvojení či který podal návrh na určení potřebnosti souhlasu rodiče s osvojením.¹⁰⁷

Pokud dojde soud k rozhodnutí, že není souhlasu rodiče třeba, pak ustanovení § 822 ObčZ stanovuje, že nelze o osvojení kladně rozhodnout, pokud existuje někdo z blízkých příbuzných dítěte, který je ochoten a schopen o dítě pečovat a učiní v tomto smyslu návrh soudu. Soud následně svěří dítě do péče tohoto blízkého příbuzného, pokud je to v zájmu dítěte. Blízkým příbuzným chápeme všechny předky dítěte, sourozence, ale i blízké osoby založené rodinnou vazbou (např. teta, strýc, sestřenice, bratranec). Toto ustanovení ochraňuje přirozenou rodinu a její vnitřní vztahy. Je v zájmu dítěte, aby bylo podporováno jeho umístění do péče blízkého příbuzného, a to až v takové míře, že pokud budou splněny podmínky v tomto ustanovení, soud nemůže kladně rozhodnout o osvojení dítěte.¹⁰⁸

Jedná se o možnost osvojit dítě, ke kterému má osoba příbuzenský vztah, bez souhlasu jeho rodiče, není tím vyloučeno svěření do péče v případě souhlasu s osvojením. Blízký příbuzný musí před soudem prokázat schopnost o dítě pečovat, nejen ochotu k tomuto jednání. Příbuzní musí o dítě projevit zájem (kvalifikovaná forma návrhu k soudu), nejedná se o automatické svěření do péče, soud o něm musí rozhodnout.

Soud musí zvážit, zda by dítě nemělo lepší zázemí a podmínky pro život v rodině budoucích osvojitelů, ne vždy je biologická rodina nejlepší možnou volbou. Návrh na svěření dítěte do péče mohou příbuzní podat, než

¹⁰⁷ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 882.

¹⁰⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§822-Svěření dítěte do péče jeho blízkého příbuzného].

je pravomocně rozhodnuto o osvojení.¹⁰⁹ Zahájením řízení o svěřením dítěte do péče blízkého příbuzného (nebo po obdržení návrhu) je soud povinen přerušit řízení o osvojení dítěte. Budoucí osvojitelé nejsou účastníky tohoto řízení o svěřením dítěte do péče jiné příbuzné osoby. V případě, kdy soud rozhodne kladně o svěřením dítěte do péče příbuzného, soud řízení o osvojení zastaví.¹¹⁰

Dle ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) ZŘS může vstoupit do zahájeného řízení ve věcech osvojení státní zastupitelství, a to právě do části, ve které je rozhodováno o potřebnosti souhlasu rodičů s osvojením.

3.1.3. Souhlas manžela osvojence

Souhlas manžela bude vyžadován ve dvou případech: zaprvé pokud osvojuje dítě jeden z manželů - a to dítě svého manžela anebo za druhé pokud osvojuje dítě z jiné biologické rodiny jen jeden z manželů samostatně.¹¹¹ Souhlas manžela osvojitele není oproti předchozím účastníkům podrobně upraven a to i přes to, že se jedná o jednu z podmínek pro úspěšné osvojení dítěte. Obecně se dovozuje, že úprava osvojení dopadající na manžele se nevztahuje na registrované partnery.

Manžel s tímto právem nakládá pouze za doby trvání manželství a to i v situaci, kdy s manželem nežije ve společné domácnosti. Souhlas je realizován právním jednáním, které musí mít zákonné náležitosti jako je tomu například u souhlasu rodičů osvojovaného dítěte, to znamená, že musí být učiněno osobním prohlášením vůči soudu (v rámci výslechu u ústního jednání) nebo do protokolu. Souhlas se nebude vyžadovat v případě, kdy byl manžel omezen na svéprávnosti v rozsahu souhlasu s osvojením.¹¹² Shodně jako ostatní účastníci má i manžel osvojitele právo odvolat svůj souhlas do doby, kdy bude o osvojení pravomocně rozhodnuto.

¹⁰⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§822-Řízení, je-li, nebo není-li třeba k osvojení souhlasu rodiče].

¹¹⁰ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 883.

¹¹¹ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 871.

¹¹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. [§794-Definice osvojení].

3.1.4. Souhlas jiných osob oprávněných k udělení souhlasu

Těmito osobami budeme chápat osoby ve funkci opatrovníka nebo poručníka. Tato funkce jim umožňuje v zákonem vymezených případech udělit souhlas za jiného účastníka řízení o osvojení, pokud takto rozhodne soud, neboť je k tomu dán zákonný taxativně vymezený důvod.

Opatrovník může udělit souhlas ve dvou případech: zaprvé na místo dítěte mladšího dvanácti let anebo v druhém případě za rodiče dítěte. Pokud jde o udělení souhlasu za dítě mladší dvanácti let, pak je opatrovník jmenován vždy a jeho souhlas je požadován pokaždé, kdy se osvojuje dítě, které nepřekročilo tuto zákonem stanovenou věkovou hranici. Takovému opatrovníkovi zákon ukládá povinnost zjistit potřebné informace o dítěti, o jeho rodičích, o budoucích osvojitelích a o dalších skutečnostech, které by mohly mít na osvojení vliv, a na základě kterých posoudí, zda je osvojení v nejlepším zájmu dítěte.¹¹³ Soud není vázán nějakým pravidlem, které určuje, koho by měl do funkce opatrovníka jmenovat, ovšem nejčastěji do ní jmenuje orgán sociálně-právní ochrany dětí, který mu konec konců navrhuje sám zákonodárce v ustanovení § 807 ObčZ.

Opatrovník je dále jmenován za účelem udělení souhlasu za rodiče osvojovaného dítěte. Bude tomu tak v případech, kdy rodiče dítěte jsou neznámého pobytu a ani s vynaložením potřebného úsilí se jejich výskyt nepodaří zjistit. Dále také v situacích, kdy nejsou schopni chápat proces osvojení a jeho následky, pokud nedokáží ovládat své jednání a také v případech, kdy neprojevují o dítě náležitý zájem a neosvojení dítěte by mu mohlo způsobit újmu.

Poručník pak může udělit souhlas na místo rodičů osvojovaného dítěte, pokud byli rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti a současně práva udělit souhlas s osvojením jejich dítěte.

Důležitou okolností u všech případů, ve kterých souhlas za rodiče uděluje jiná osoba, je, že práva udělit souhlas byli zbaveni oba rodiče anebo rodič jeden, ale druhý již nežije, nebo není znám. Zkrátka pokud jeden

¹¹³ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 873.

z rodičů rodičovskou odpovědností a právem udělit souhlas s osvojením disponuje, jiná osoba souhlas neuděluje, vlastně by ani neměla být soudem do funkce jmenována, neboť právo udělit souhlas s osvojením může nést a vykonávat i jen jeden z rodičů, který ho následně uděluje za oba.

Pokud ovšem souhlas za rodiče uděluje opatrovník či poručník, měl by zkoumat, zda osvojení dítěte nebude mít na rodiče negativní vliv, neboť zde zastupuje primárně jejich zájem. Není v totožném postavení s opatrovníkem dítěte, který naopak jedná jen v zájmu dítěte. Ovšem pokud se rodiče o dítě dlouhodobě nestarají a neprojevují o něj zájem, z logiky věci není vyloučeno, že se zájmy dítěte a jeho biologických rodičů budou rozcházet, dle mého názoru spíše naopak.

4. SOUHLAS S OSVOJENÍM ZLETILÉHO

Osvojení zletilé osoby bylo do našeho právního řádu opětovně zavedeno ObčZ s účinností od 1. 1. 2014. V minulosti bylo upraveno jako tzv. neúplné osvojení s účinností do 1. 1. 1950. Můžeme jej rozdělit na dva druh. Tím prvním je osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, kdy se na proces osvojení užije právní úprava upravující osvojení nezletilého obdobně. Tím druhým je pak osvojení, které obdobou osvojení nezletilého není a které má speciální právní úpravu v ustanovení § 848 a 849 ObčZ, kdy se ustanovení o osvojení nezletilého použijí přiměřeně. Zavedením tohoto institutu vznikla možnost k nápravě statusových poměrů v rodinách, které nejsou plně biologicky spjaté. Při osvojení zletilého některé vazby v podobě práv a povinností i po osvojení mezi osvojencem a původní rodinou nadále existují. Nemá tedy stejné následky jako osvojení nezletilého, jedná se o jakýsi uvolněnější režim osvojení.

Zletilostí se myslí stav, kdy je osvojovaný jedinec svéprávný, ať už svéprávnosti nabyt dosažením osmnáctého roku života, manželstvím po dosažení věku šestnácti let či rozhodnutím soudu. O osvojení zletilého shodně rozhoduje soud. Jakákoli podoba dohody mezi stranami není přípustná. Řízení se zahajuje na návrh osvojitele a k tomuto návrhu se připojuje zletilý osvojenec, který tím projevuje svůj souhlas s osvojením. Hlavní podmínkou tohoto typu osvojení je, že nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Toto posouzení náleží soudu a provádí ho z úřední

povinnosti. Typickým příkladem rozporu s dobrými mravy je případ, kdy se osvojenec chce vyvázat z vyživovací povinnosti vůči svým biologickým příbuzným.¹¹⁴ Je zajímavé, že v případě osvojení nezletilého je hlavním ukazatelem nejlepší zájem dítěte. S tím se v případě osvojení zletilého nesetkáme. Zde se řeší pouze rozpor s dobrými mravy, neboť osvojenec je dospělý a většinou i svéprávný jedinec, kterému zákonodárce již neposkytuje zvýšenou ochranu.

4.1. Osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého

Obecně lze uvést, že osvojení zletilé osoby by mělo být možné vždy, kdy by mohlo dojít k osvojení nezletilého, ale nedojde k němu právě z důvodu, že osvojenec nabyt zletilosti. Ustanovení § 847 ObčZ uvádí čtyři taxativně vymezené důvody, kdy je možné zletilého osvojit za podmínek osvojení nezletilého.¹¹⁵ Zpravidla jde o případy, kdy mezi osvojencem a osvojitelem již existuje velmi blízká vazba na bázi vztahu rodiče a dítěte, ale z nějakého důvodu k osvojení nedošlo v nezletilém věku osvojenec. Často tedy bude osvojenec věkově blízko nezletilému jedinci. Tímto osvojením dojde k narovnání právního stavu, kdy rodinné a sociální vazby v rodině již fakticky existují.¹¹⁶

Prvním důvodem pro tento režim osvojení zletilého je, že přirozený sourozenec osvojenec byl osvojen stejným osvojitelem. Účelem je, aby byly zachovány rodinné vazby mezi sourozenci, neboť v minulosti často docházelo k případům, kdy zletilý sourozenec nemohl být osvojen a tak sourozenecké vazby zbytečně zanikaly.

Druhý případ upravuje situace, kdy osvojenec byl v době podání návrhu nezletilý, ovšem do rozhodnutí soudu nabyt zletilosti. Zde je v zájmu osvojenec, aby proces osvojení došel do zdárného konce a on mohl být osvojen. Ovšem v tomto případě nelze pokračovat v původním řízení o

¹¹⁴ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 903-904.

¹¹⁵ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§847-Osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého].

¹¹⁶ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 904.

osvojení, neboť pro něj platí rozdílná procesní pravidla. Musí být podán nový návrh již na osvojení zletilého a předchozí řízení soud zastaví.

Třetím důvodem je, že osvojitel pečoval o osvojence jako o vlastního již v době jeho nezletilosti, ovšem až nyní (v jeho zletilosti) podá návrh na osvojení, neboť by chtěl tuto faktickou péči vyřešit i po právní stránce.

Poslední situace nastane, když osvojitel chce osvojit dítě svého manžela nebo manželky, popřípadě i zemřelého manžela. Není přitom důležité, kdy došlo k uzavření onoho manželství.

Odstavec 2 ustanovení § 847 ObčZ stanovuje, že: „*Zletilého nelze osvojit, jestliže by to bylo v rozporu s odůvodněným zájmem jeho pokrevních rodičů.*“ Důležité je uvést, že pokrevní rodiče osvojence nejsou účastníky řízení o osvojení zletilého a není tedy ani třeba jejich souhlasu. Pokud je zde ale podezření, že osvojení zletilého je v rozporu s odůvodněným zájmem rodičů, pak by je měl soud vyslechnout, aby měli možnost se k probíhajícímu řízení vyjádřit.¹¹⁷ Co se dá považovat za odůvodněný zájem je nutné soudem objasnit vždy v konkrétním případě s přihlédnutím k dalším okolnostem. Může se například jednat o nutnou péči o biologického rodiče, nemůže se ovšem jednat o zájem čistě majetkový.

Ustanovení o osvojení nezletilého by se měly využít u tohoto typu osvojení zletilého obdobně, tedy v plném rozsahu mimo ty případy, kde existuje speciální úprava. Pravdou ale je, že využitelných ustanovení bude opravdu málo. Jako příklad lze uvést, že osvojení je možno zrušit nebo že se po 3 letech změni na nezrušitelné, jako je tomu u osvojení nezletilého.¹¹⁸

Důsledkem tohoto typu osvojení je vznik příbuzenského poměru mezi osvojencem, osvojitelem a celou jeho rodinou a současný zánik vztahů s rodinou biologickou. Osvojitel bude zapsán do matriky místo původního

¹¹⁷ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 904.

¹¹⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§847-Osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého].

rodiče. Výjimkou ovšem je subsidiární vyživovací povinnost a rozdílné důsledky v oblasti dědění.¹¹⁹

4.2. Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého

Tento typ osvojení je přípustný jen výjimečně z důvodů hodných zvláštního zřetele. Jedná se o případy, kdy nelze užít některého z taxativních důvodů pro osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého. V úvahu přichází především u osob, které nemají pokrevní nebo i právní potomky, a které nemají pokračovatele ve svém díle (například vědeckém). Dále u osob, kterým jejich potomci neposkytují dostatečnou pomoc v nemoci či ve stáří. Nebo může jít o případy, kdy již v minulosti byl mezi osvojitelem a osvojencem vztah rodiče a dítěte či o případy, kdy je osvojení zkrátka přínosné jeho účastníkům. Soud v tomto případě posuzuje jak skutečný přínos osvojení, tak musí zvažovat, zda nejde o zneužití institutu osvojení některou ze stran.¹²⁰ Není nutně vyžadován mezi stranami vztah rodiče a dítěte ani jejich předchozí soužití. Toto osvojení řeší především otázku sociální nebo majetkoprávní povahy.

Tento druh osvojení zletilého působí právní následky jen pro osvojence a osvojitele, popřípadě pro potomky osvojence, kteří se narodí po osvojení. Pokud osvojenec již potomky v době osvojení má, osvojení pro ně nemá právní následky, leda by s tím vyslovili souhlas. Současně osvojenec osvojením nezískává právní příbuzenství k členům osvojitelovi rodiny a neodvozuje z nich majetková práva. Nesmí dojít k negativním následkům osvojení na poměry potomků obou stran, ovšem za újmu se nepovažují následky v oblasti dědění nebo v oblasti vyživovací povinnosti, pokud se nejedná o obcházení či zneužití práva. Účastníky řízení jsou jen děti osvojence. Soud nezkoumá zájem potomků osvojitele, a dokonce ani rodičů osvojence.¹²¹

¹¹⁹ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 905.

¹²⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§849-Neúplné osvojení].

¹²¹ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 905-906.

V tomto případě lze hovořit o osvojení neúplném, neboť jak již bylo uvedeno, v případě osvojení zletilého žádné stávající vazby nezanikají a ani nové nevznikají. Jediná nová vazba vznikne mezi osvojencem (a jeho potomky, pokud k tomu udělí souhlas) a osvojitelem, nikoli s jejich rodinou. Současně vazby, které má osvojenec s biologickou rodinou, zůstávají nezměněné. Neměnné zůstávají jak rodinné vztahy, tak majetková práva. Rodiče a osvojitel (osvojitelé) budou stát paralelně vedle sebe. Sám osvojitel nenabývá vůbec žádná majetková práva vůči osvojenci ani jeho potomkům, neboť případný vznik těchto práv, především dědického, by byl v rozporu s dobrými mravy. Osvojenec si zachovává všechna práva v původní rodině (od práv majetkových až po práva osobní).¹²²

4.3. Společná ustanovení pro osvojení zletilého

Pokud by osvojitel chtěl osvojit zletilého osvojence, jehož svéprávnost byla omezena, je to možné, ovšem jsou pro to stanovena zvláštní pravidla. Nejzásadnějším pravidlem je, že je mu soudem jmenován opatrovník. Pokud je nespolečně schopen věc posoudit, má právo připojit se k návrhu sám.

Má-li osvojenec manžela nebo manželku, může být o osvojení rozhodnuto jen v případě, že dá tato osoba, se kterou je osvojenec ve svazku manželském, k osvojení souhlas. Manžel by měl být vždy vyslechnut a důvody případného nesouhlasu manžela nejsou důležité. Udělení souhlasu s osvojením je osobním právem druhého manžela, chybějící souhlas nelze nahradit rozhodnutím soudu ani jednáním zástupce nebo opatrovníka. Kdyby ale nastal případ, že je manžel nespolečně nebo pokud je udělení tohoto souhlasu spojeno s nepřekonatelnou překážkou, pak má soud za úkol posoudit, zda není osvojení v rozporu s oprávněnými zájmy manžela a případně dalších členů rodiny.¹²³ V tomto případě nebude tedy ustanoven opatrovník, aby jednal jménem manžela.

¹²² ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§850-Omezení svéprávnosti a manželství osvojovaného].

¹²³ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 906-907.

Osvojením zletilého se nemění příjmení osvojence. Pokud ovšem osvojitel i osvojenec souhlasí se změnou, může si osvojenec připojit osvojitelovo příjmení za své. S tím musí souhlasit jak manžel osvojitele, tak manžel osvojence, pokud jsou v manželském svazku a užívají-li společné příjmení. O změně příjmení osvojence (tedy o zmiňovaném připojení příjmení osvojitele) rozhoduje soud v rozsudku o osvojení. Pokud by chtěl osvojenec užívat jen příjmení osvojitele, může tak učinit na základě obecných předpisů o změně příjmení.¹²⁴

V případech, že má osvojenec své vlastní potomky, mohou se jich týkat právní následky osvojení jejich rodiče ve dvou případech. První se bude týkat potomků, kteří se narodí až po právní moci rozsudku o osvojení. Na ty se pak vztahují právní následky osvojení přímo ze zákona. Druhý se bude týkat potomků, kteří se sice narodili před osvojením, ovšem dali k osvojení souhlas. Pokud souhlas neudělili, právní následky osvojení se na ně nijak nevztahují. Neznamená to ovšem, že bez jejich souhlasu nemůže dojít k osvojení, souhlas udělují pouze s následky pro svou osobu. Souhlas může udělit jak zletilý, tak nezletilý potomek osvojence (nezletilý od 12 let sám, do 12 let prostřednictvím zástupce, a to buď prostřednictvím zákonného zástupce nebo jmenovaného opatrovníka). Každý potomek uděluje souhlas samostatně a dle obecných náležitostí pro udělení souhlasu s osvojením. Dítě osvojence je účastníkem řízení a soud ho vždy vyslechne, je-li schopné vyjádřit svůj názor. Okruh potomků, pro které bude rozhodnutí o osvojení působit právní následky, bude uveden ve výroku rozsudku.¹²⁵

V případě obou typů osvojení zletilého zůstává zachována vzájemná, ovšem rozsahem omezená, subsidiární (tedy podpůrná) vyživovací povinnost biologických příbuzných k osvojenci. Zachováno zůstává i jejich vzájemné právo na poskytnutí výživného, ovšem jen v případě, kdy osoby primárně povinné (v tomto případě tedy osvojitel) nejsou schopny své povinnosti dostát.¹²⁶ Pokud tedy osvojitel není schopný

¹²⁴ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§851-Příjmení osvojence].

¹²⁵ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 907-908.

¹²⁶ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 908.

plně plnit svou vyživovací povinnost vůči osvojení, má osvojenec právo na výživné po svých původních příbuzných, ovšem jen v rozsahu, v jakém není výživné schopen zajistit osvojitel. Naopak osvojení by měla vyživovací povinnost vůči svým předkům skončit rozhodnutím o osvojení, ale najdeme i případy, kdy tomu tak není. Jedná se o situace, kdy neexistují jiné osoby, které mají vůči těmto předkům vyživovací povinnost, případně tyto osoby nejsou schopny své vyživovací povinnosti zcela dostát. Opět tedy jde o povinnost subsidiární.¹²⁷

Osvojenec se osvojením dostává do první zákonné třídy dědiců společně s jeho dětmi a manželem zůstavitele. Vstupuje do ní dnem právní moci rozhodnutí o osvojení. Osvojitel může současně osvojení zanechat majetek jakýmkoliv pořízením pro případ smrti. Právě zajištění možnosti dědit je častým důvodem pro osvojení zletilého. Ovšem pokud má osvojitel dědické právo vůči jiným osobám, osvojenec do tohoto práva nevstupuje. Takže v případě smrti osvojitele, osvojenec nemůže dědit místo osvojitele po dalších osobách, po kterých by býval dědil sám osvojitel. Potomci osvojení, pro které má osvojení právní následky (kteří se narodili po osvojení či dali s osvojením souhlas), budou v případě úmrtí osvojení dědit po osvojiteli také v první dědické třídě.¹²⁸ Ustanovení o osvojení zletilého se užití i na plně svéprávného nezletilého, tedy na osobu mladší osmnácti let, které byla svéprávnost přiznána soudem nebo která uzavřela manželství ve věku mezi šestnáctým a osmnáctým rokem života.¹²⁹

¹²⁷ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§853-Právo na výživné. Dědění].

¹²⁸ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony, s. 908

¹²⁹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. [§854-Analogia legis].

ZÁVĚR

Tématem mé diplomové práce byla problematika souhlasu s osvojením. Toto téma se na první pohled může zdát jako velmi úzce vymezené, ovšem jak jsme se mohli přesvědčit, je tomu spíše naopak. Hlubším náhledem do materie udělování souhlasů s osvojením jsme se mohli utvrdit v tom, že i přes fakt, že právní úprava, především pak počet dotčených ustanovení, zase tak rozsáhlá není, téma samotné ale beze sporu je.

Z mého pohledu se jedná o část odvětví rodinného práva, která si prošla za poslední století podstatnými změnami. Od doby, kdy byl institut osvojení vnímám spíše jako proces zajištění si dědice a následníka, po institut zajišťující plnohodnotnou náhradní péči a snahu o vznik hlubokých citových vazeb v nové rodině. Osvojení jako takové vnímám jako velmi užitečné a smysluplné. Bohužel se stále častěji setkáváme s tím, že ze zdravotních důvodů spousta párů nemůže mít děti vlastní a často u těchto párů nevyjde ani asistovaná reprodukce. Pro ně je jedinou šancí na rodinu právě osvojení. A bohužel i přes skutečnost, že v dnešní době již existuje spousta způsobů, jak zabránit nechtěnému těhotenství, tak se stále rodí děti, které jsou nechtěné a často končí v ústavní péči. Institut osvojení je jednoznačně nadějí právě pro tyto děti, které vlastní rodina nechce nebo o ně nejeví patřičný zájem. V tom shledávám největší záslužnost osvojení jako takového, neboť o zájem dětí by mělo jít především.

Pokud bych se měla vyjádřit přímo k materii udělování souhlasu s osvojením, kterému se koneckonců má diplomová práce věnuje primárně, pak dle mého názoru si tato podmínka osvojení prošla v právní úpravě od úplného počátku možná největším vývojem. Za Rakouska-Uherska se k osvojení vyžadoval souhlas pouze otce dítěte a osvojení samotné probíhalo na základě smlouvy, tedy na pouhé dohodě stran. Názor matky či dítěte samotného nebyl vůbec podstatný. Postupem času v období První republiky už právní úprava vyžadovala i souhlas matky, manžela osvojence i osvojitele a souhlas ze strany soudu. Dle této právní úpravy už bylo zohledněno rovné postavení obou rodičů dítěte a i matka musela s osvojením souhlasit. Značný pokrok nastal v poválečném období, kdy se začalo na osvojení nahlížet jako na institut náhradní péče a k osvojení byl

nově vyžadován i souhlas dítěte staršího dvanácti let, pokud dokázal následky osvojení dostatečně pochopit. Právě zákonem o právu rodinném bylo konečně ustanoveno, že jde především o zájem dítěte a o osvojení musí vždy na návrh osvojitele rozhodovat soud, což byl dle mého názoru veliký pokrok (do té doby bylo totiž možné osvojení realizovat na základě smlouvy). Další posun přišel po roce 1963, kdy byl s účinností od roku 1964 přijat zákon o rodině, který definitivně pojmul osvojení jako plnohodnotnou náhradní péči, v rámci které osvojenci vznikaly vztahy s celou širší rodinou osvojitele a zároveň zanikaly vztahy s rodinou biologickou. Právě ve 20. století také Česká republika ratifikovala nejvíce mezinárodních smluv týkajících se osvojení a novelou zákona o rodině je také následně implementovala do svého právního řádu. Nyní platný ObčZ již moc změn nepřinesl, v rámci podmínky souhlasu vlastně téměř žádnou zásadní, pouze spoustu ustanovení více specifikoval či doplnil.

Dle mého názoru je nynější právní úprava problematiky souhlasu s osvojením dostačující. V případě nejasností je vhodné jako podporu využít komentáře k zákonu či judikaturu. Prvně, když jsem právní úpravu podmínky souhlasu s osvojením četla, přišla mi zbytečně složitá a spoustu ustanovení jsem si nedokázala v praxi představit. Teď musím ovšem říct, že mi zpracování zákonodárce přijde logické a vlastně uvědoměle myslí na všechny případy, které by mohly v praxi nastat. Jejím účelem je zajistit hladký průběh procesu osvojení a co nejlépe a řekla bych i nejrychleji a nejefektivněji zajistit dítěti nový domov vždy v jeho nejlepším zájmu.

Nejsložitější mi jednoznačně přijde úprava souhlasu rodičů dítěte s osvojením, neboť je velmi těžké se „prokousat“ taxativně danými případy, kdy souhlasu rodiče potřeba není. Ovšem ono je to vlastně pochopitelné, protože právě rodiče by měli mít v případě, kdy se vzdávají práv a povinností ke svému vlastnímu dítěti, jakési specifické postavení. Do jejich práv je vlastně zasahováno nejvíce, když nebudeme počítat dítě (ovšem u něj jednáme v jeho nejlepším zájmu, což se u rodičů ve všech případech asi říci nedá).

Jako velké pozitivum vnímám také to, jak je upraveno právo udělit souhlas jinými osobami, než jsou dítě a rodiče. Mám tím na mysli osobu opatrovníka a poručníka, kdy pokud není možné vyžadovat souhlas přímo

od rodičů či přímo od dítěte, musí tento souhlas na jejich místě udělit osoba pověřená soudem, které zákon ukládá povinnost vykonat k tomu potřebná šetření. Je tak dle mého názoru zamezeno tomu, aby některé ze stran byla způsobena nepřiměřená újma rozhodnutím jiné osoby.

Samotné udělení souhlasu dítětem je dle mého úsudku také velmi přínosné. O jeho životě se tu rozhoduje především, je tedy beze sporu správné, že má právo se k osvojení vyjádřit a na jeho názoru záleží.

Za pozitivní také shledávám fakt, že veškeré rozhodování a dění kolem osvojení probíhá před soudem. Je správné, že vše řeší jeden orgán veřejné moci a má tak absolutní přehled nad děním ve věci.

Závěrem bych chtěla uvést, že jsem ráda, že jsem si zvolila toto téma jako náplň mé diplomové práce. Těší mě, že jsem dostala možnost více problematiku pochopit a podrobněji si ji nastudovat vzhledem k faktu, že bych se nadále chtěla věnovat právě odvětví rodinného práva a vztahům mezi rodiči a dětmi. Domnívám se, že je to jedna z nejdůležitějších oblastí práva, která se týká nás všech. Je to oblast, která se vždy dotýká spousty emocí a má pro nás velmi hluboký význam.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Právní předpisy

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 56/1928 Sb., zákon o osvojení, ve znění zákona č. 41/1948 Sb., účinném ke dni 1. 6. 1948

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění zákona 401/2012 Sb., účinném ke dni 1. 1. 2013

Zákon č. 91/1998 Sb., zákon o rodině

2. Mezinárodní smlouvy

Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 132/2000 Sb. m. s., Evropská úmluva o osvojení dětí

Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 43/2000 Sb. m. s., Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s., Evropská úmluva o výkonu práv dětí

3. Monografie

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. Svazek II, (§655-975). Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7478-477-4

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kolektiv. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019, ISBN 978-80-7400-747-7.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-795-8.

KŘÍSTEK, Adam. Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-022-7.

SVOBODA, Karel. Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-512-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. 4. vydání. Praha: Portál, 2007.

SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014

RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999

ANDRLÍK, Jan, BLAŽKE, Jaromír, KAFKA, Arnošt. Komentář k zákonu o právu rodinném, 1. vydání, Praha: Orbis. 1954

RADIMSKÝ, Jaroslav, RADVANOVÁ, Senta. Zákon o rodině. Komentář. 1. vydání. Praha: Panorama, 1989

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Rodinné právo, 3. vydání, Praha: C. K. Beck, 2022, ISBN: 978-80-7400-877-1

4. Odborné články

FRINTA, O. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. Právník, 2007

5. Internetové zdroje

Home – Centrum podpory, o.p.s. [online]. Copyright © [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: https://www.centrumpodpory.cz/soubory/ke-stazeni/prezentace/Pravni_analyza_osvojeni_v_CR.pdf

Úmluva o právech dítěte | Vláda ČR. Úvodní stránka | Vláda ČR [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>

132/2000 Sb. m. s. Evropská úmluva o osvojení dětí. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-132>

43/2000 Sb. m. s. Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-43>

54/2001 Sb. m. s. Evropská úmluva o výkonu práv dětí. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2001-54>

6. Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 1. 2004, sp. Zn. I. ÚS 669/02

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2005, sp. zn. 30 Cdo 415/2005.

SHRNUTÍ

Tématem mé diplomové práce byla problematika souhlasu s osvojením. Hlavním cílem této práce bylo představit a přiblížit udělování souhlasu s osvojením jako jednu z podmínek pro úspěšnost osvojení jako takového. Osvojení je právní institut, kterým osvojitelé přijímají cizí dítě za své vlastní. Aby mohlo být osvojení uskutečněno, musí být splněna celá řada zákonných podmínek jako například soulad osvojení se zájmy dítěte, zákaz nepatřičného zisku z osvojení, minimální věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem a tou nejdůležitější podmínkou je právě udělení souhlasu k osvojení.

Oprávněnými osobami, které disponují právem udělit souhlas s osvojením, jsou rodiče dítěte, dítě, manžel osvojitele a jiné osoby, kterými jsou především poručník či opatrovník. Pokud žijí oba rodiče dítěte, je zpravidla vyžadován souhlas od obou. Žije-li již jen jeden z rodičů, pak uděluje souhlas za ně oba. Mohou nastat situace, kdy souhlas rodiče nebude vyžadován, protože bude naplněn některý ze zákonem stanovených důvodů jako je například dlouhotrvající nezájem o dítě, zbavení rodičů rodičovské odpovědnosti a současně práva udělit souhlas s osvojením. Nebo také v případech, kdy jsou rodiče neznámého pobytu a nelze je najít. V těchto situacích souhlas s osvojením místo nich uděluje ustanovený poručník či opatrovník. Pokud jde o souhlas s osvojením, který uděluje samo osvojované dítě, ten je vyžadován za předpokladu, že dítě je starší dvanácti let a je schopné rozpoznat následky svého jednání. Pokud je dítě mladší, souhlas místo něho uděluje soudem ustanovený opatrovník. Souhlas manžela osvojitele je pak vyžadován, pokud je osvojitel v manželství, avšak osvojuje dítě samostatně.

Problematiku osvojení v České republice upravuje občanský zákoník, který nabyl účinnosti 1. 1. 2014. Oproti úpravě předešlé se jedná o právní úpravu rozsáhlou, která nejvíce ustanovení věnuje udělování souhlasu ze strany rodičů dítěte.

SUMMARY

The topic of my diploma thesis was the issue of consent to adoption. The main goal of this work was to present and approach the granting of consent to adoption as one of the conditions for the success of adoption as such. Adoption is a legal institution by which adopters accept a foreign child as their own. In order for the adoption to take place, a number of legal conditions must be met, such as compliance of the adoption with the interests of the child, the prohibition of undue profit from the adoption, a minimum age difference between the adopter and the adoptee, and the most important condition is the granting of consent to the adoption.

The authorized persons who have the right to grant consent to the adoption are the child's parents, the child, the adopter's spouse and other persons, who will primarily be the guardian or guardian. If both parents of the child are living, consent is usually required from both, if only one is living, then he gives consent for both. There may be situations where the consent of the parent will not be required because one of the reasons established by law will be met, such as long-term lack of interest in the child, deprivation of parental responsibility of the parents and at the same time the right to grant consent to adoption or if the parents are of unknown residence and cannot be found., in in these cases, consent to adoption is granted in their place by the appointed guardian or guardian. As for consent to adoption given by the adopted child himself, this is required on the condition that the child is over twelve years of age and is capable of recognizing the consequences of his actions, if the child is younger, the consent is granted instead by a guardian appointed by the court. The consent of the adopter's spouse is then required if the adopter is married but adopts the child independently.

The issue of adoption in the Czech Republic is regulated by the Civil Code, which came into force on 1 January 2014. Compared to the previous regulation, this is an extensive legal regulation, which devotes most of its provisions to the granting of consent by the child's parents.